

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka

MONIKA DUBOVÁ

IV. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – anglický jazyk

K NÁCVIKU PRAVOPISNÝCH DOVEDNOSTÍ ŽÁKŮ 2. STUPNĚ

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen materiály uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne 31. března 2011

.....

Poděkování

Děkuji doc. PhDr Mileně Krobotové, CSc., za cenné rady a připomínky, které mi poskytla v průběhu přípravy a psaní mé diplomové práce.

Dále děkuji zaměstnancům oslovených škol a jejich studentům za ochotu a spolupráci při realizaci uvedeného výzkumu.

Obsah

Úvod.....	6
1. Pravopis.....	7
1 Principy pravopisu.....	9
2 Funkce pravopisu.....	9
3 K Pravidlům českého pravopisu.....	10
4 Pravidla pravopisu a jejich vztah ke společnosti	15
5 Funkce pravopisu.....	17
6 Cíl pravopisného učiva.....	17
2. Druhy pravopisu.....	19
1 Lexikální pravopis.....	19
2 Mluvnický pravopis.....	24
3 Syntaktický pravopis.....	27
3. Pravopisná cvičení.....	31
1 Diktát.....	31
2 Zásady diktování textu.....	33
3 Oprava pravopisných cvičení.....	33
4 Hodnocení.....	34
4. Vztah školy k mateřskému jazyku.....	35
5. Průzkum.....	36
1 Vyhodnocení diktátu.....	38
2 Rozbor chyb v diktátu.....	39
2.1 Psaní koncovek přídavných jmen, psaní vyjm.slov.....	39
2.2 Psaní velkých a malých písmen, psaní předpon s-/z-.....	42
2.3 Psaní skupin –mě/mně, psaní zdvojených souhlásek.....	43
3 Psaní zdvojených souhlásek.....	46
4 Psaní i/y.....	52
5 Pravopis předpon s-/z-.....	57
6 Pravopis velkých písmen.....	64
6. Možné příčiny chyb u zkoušených pravopisných jevů.....	70
1 Shrnutí o příčinách chyb a hlavních obtížích.....	72
2 Závěr.....	73

„Abychom porozuměli textu, který někdo jiný zapsal, musíme znát stejná pravidla, podle kterých slova zapisujeme. Takovou soustavu pravidel, v jisté době více méně ustálenou, která stanoví, jak zaznamenávat jednotlivé hlásky, nazýváme pravopis. Kvalitní osvojení a užívání mateřského jazyka v jeho mluvené a písemné podobě je nejen základním znakem úrovně všeobecné vzdělanosti žáků základní školy, ale i obrazem jejich kulturní úrovně a vyspělosti.“¹

DOLEJŠÍ, P.

¹ DOLEJŠÍ, P. *Základní pravopisné jevy a pravopisná pravidla s podrobným výkladem českého pravopisu.* 2005, s. 6.

Úvod

V naší společnosti se znalost pravopisných pravidel pokládá za samozřejmou. Kvalitní osvojení českého jazyka je základním znakem úrovně vzdělanosti a odrazem kulturní vyspělosti.

Význam spisovného jazyka spočívá v tom, že je společný pro všechny členy národního společenství. Proto je třeba mu věnovat soustavnou péči a pozornost.

V hodinách českého jazyka by se žáci měli naučit vyjadřovat se spisovným jazykem, a to jak formou ústní, tak i písemnou. Proto je důležité ovládnout spisovnou výslovnost i pravidla českého pravopisu.

Pravopisné dovednosti patří ve výuce českého jazyka k tomu nejnáročnějšímu, proto jsme se zabývali touto problematikou.

V diplomové práci jsme se zaměřili na porovnání znalostí pravopisu u žáků 7. tříd základních škol a 3. ročníku střední odborné školy. Cílem výzkumu bylo zjistit, do jaké míry si studenti osvojili pravopisné učivo a zda se jejich znalosti na střední škole prohloubili, či naopak. Zajímáme se i o paralelní srovnání dvou sedmých tříd. Získané výsledky jsme mezi sebou porovnávali.

1. Pravopis

Souhrn pravidel, který upravuje používání písmen a interpunkčních znamének při zápisu spisovných jazykových projevů, nazýváme pravopis neboli ortografie.

Je to vlastně ustálený způsob, kterým zaznamenáváme projevy spisovného jazyka pomocí grafických znaků. Není samostatnou lingvistickou disciplínou, přestože v některých jevech je úzce spjat s vlastní jazykovou soustavou. Do jisté míry jde jen o dohodu o způsobu psaní; některá pravidla je možno upravovat, nebo dokonce lze provést i zásadní změny.

Český jazyk má za sebou dlouhý vývoj, a z toho důvodu i do současné podoby jazyka zasahují jevy, které sice nejsme schopni za současného stavu pochopit, avšak z historického hlediska jsou vysvětlitelné.²

Písmena, užívaná v českém jazyce, byla svým původem vytvořena pro latinu. Způsob, jak se těmito znaky uchovávají projevy spisovného jazyka, nazýváme pravopis. Ve své podstatě existují čtyři způsoby grafického označení hlásek, které ve staré latině chybějí.³

- Použití znaku pro foneticky nejbližší hlásku, např. *š* nebo *ř* bylo označováno hláskou *s* a *r*. Hovoříme o tzv. primitivním (jednoduchém) pravopisu.
- Spojování písmen a vytváření spřežek, např. *cz = č*, *rz = ř*, *sz = š*. Jedná se o tzv. pravopis spřežkový.

² BAUER, A. *Pravidla českého pravopisu*. Olomouc: FIN, 1992.

³ KROBOTOVÁ, M. – JODASOVA, H. *Základy českého pravopisu a pravopisná cvičení*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 7.

- Doplnování latinských písmen diakritickými znaménky, např. čárkami (*á, c'*), tečkami (*i, a*), háčky (*š, ž, ě*) a kroužky (*ů*). Jedná se o pravopis diakritický, který je spojený se jménem Jana Husa.

- Vytváření nových grafických znaků. Ty se ovšem v praxi vyskytují jen ojediněle.

V českém pravopisu uplatňujeme čtyři hlavní principy:

Princip fonologický spočívá v zásadě, že každou hlásku zaznamenáváme specifickým grafémem. Důležité je, aby jeden grafém označoval právě jeden foném a naopak. Mějme však na paměti, že v našem jazyce se vyskytují odchylky.

- Foném [i] se označuje dvěma grafémy: *i, y*. Dvojího grafému můžeme využít k rozlišení stejně znějících tvarů slov, např. *mýt-mít, být-bít, výr-vír*.
- Foném [ú] označuje dva grafémy: *ú, ů*, které neslouží, až na několik výjimek, k rozlišování významových rozdílů. (např. *kúra-kůra*).
- Jako varianta grafému *ě* slouží v některých pozicích grafém *e*.

Grafém ě se využívá:

- pro palatální obměnu hlásek **d, t, n**-např. ve slovech *děti, tělo, něco*;
- po hláskách jako je **p, b, v, f** označuje spojení (*j + e*), např. *pěna, běda*, atd.;
- po souhlásce může následovat dvojice fonémů (*ň + e*) nebo také (*j + e*), slovo město můžeme vyslovit jako [*mňesto*] i [*mjesto*].

V českém jazyce uplatňujeme také **morfologický přístup**. Jako příklad uvádíme:

- Nezměněný způsob psaní tvarů téhož slova při změně výslovnosti, např. *konev – konve, lev – lví*.
- Nezměněná podoba při psaní předpon, přípon a koncovek. Tu zachováváme bez ohledu na výslovnost. Jedná se např. o slova *bezprostřední, bezpáteří, chabě, roztáčet*.
- Je nezbytné přihlížet k vnitřní stavbě slova, přestože v samotné výslovnosti dvě stejné nebo jiné hlásky mohou splývat, např. *vítězství, kamenný* aj.

1.1 Principy pravopisu

- **Princip etymologický.** Představuje nezbytný doplněk fonetického a historického principu, ovšem neurčuje celkový ráz pravopisného systému. Ve všech jazycích uplatňujeme tento princip stejnou mírou.
- **Princip historický.** Uplatňuje se převážně v románských a germánských jazycích. Vychází ze zásady zachovávat historicky ustálenou podobu slova.

1.2 Funkce pravopisu

Pravopis má **dvě základní funkce**:

- **Funkci zaznamenávací,** která vychází z toho, že pravopis má úkol zaznamenat co nejpřesněji zvuky slyšené. Tuto funkci nejlépe splňuje pravopis fonetický.

- **Funkci vybavovací**, která spočívá v tom, že písemný záznam by měl co nejvíce usnadňovat čtení a vybavování stejných myšlenek, jaké měl i autor. Této funkci nejlépe vyhovuje princip morfologický.

Pravopisné jevy dle jejich charakteru zařazujeme k jevům lexikálního pravopisu, či k jevům mluvnického pravopisu.

Souhrn ustálených jazykových prostředků a ustálených způsobů jejich užívání tvoří jazykovou normu. Jejimi nositeli jsou aktivní uživatelé spisovného jazyka (jak psané, tak i mluvené podoby).

Pravopis jako ustálený způsob, kterým v písmu zaznamenáváme jazykové projevy, je věcí dohody, konvence.⁴ Máme na mysli především vlastní jevy pravopisné (psaní *i, í* a *y, ý* v kořenech slov, psaní předložek a předpon *s, z*, psaní velkých písmen, rozdělovacích znamének, ale i příslovečných spřežek)

Jazyková norma je stanovena-kodifikována v jazykových příručkách. Základní příručkou jsou *Pravidla českého pravopisu*.

1.3 K pravidlům českého pravopisu

Pravidla pravopisu podávají vysvětlení, jak se projevy spisovného jazyka správně píší. Dalo by se říci, že určují způsob záznamu spisovného jazyka.

Spousta lidí si myslí, že ovládání jazyka spočívá pouze v ovládání pravopisu. Velký důraz na pravopis klade někdy i škola.

⁴ HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981, s. 85.

Vývoj českého pravopisu, který trval téměř tři čtvrtě tisíciletí, byl ve své podstatě zakončen v době obrozenecké. Neznamená to však, že se v určitých jednotlivostech neměnil dále. *Pravidla českého pravopisu* vycházejí od roku 1902. Jsou v nich obsaženy hlavní zásady, kterými se český pravopis řídí.

V roce 1957 vyšla *Pravidla českého pravopisu*, jejichž platnost v podstatě trvala až do roku 1980. Ve stejném roce vyšel s několika úpravami jejich přetisk, který byl platný až do roku 1993. Z tohoto roku pochází nejnovější verze pravidel. Je ovšem nutné přihlížet k tzv. *Dodatkům*, které jsou nedílnou součástí u všech vydání *Pravidel* od roku 1994. Nalezeme je v závěrečné části *Pravidel*. Ve slovníkové části nejsou uvedeny navrhované dubletní tvary. Z tohoto důvodu je třeba věnovat *Dodatkům* náležitou pozornost.

*V čem je ale poslední pravopisná kodifikace z roku 1993 rozdílná? Především nově upravuje zásady psaní velkých písmen, psaní s a z a dělek samohlásek v přejatých slovech, psaní složených přídavných jmen a částečně také interpunkci...*⁵

V roce 1957 bylo rozhodnuto, že *Pravidla* budou vycházet v dvojí verzi. Jedná se o tzv. *školní vydání* a vydání, které se nazývá *akademické* (vydává je nakladatelství Academia).

Ve školním vydání najdeme vedle základních tvarů také údaje tvaroslovné, v akademickém vydání jen údaje pravopisné, ovšem ve větším rozsahu.

V akademickém vydání je slovníková část rozšířená o skloňování jmen antických, rodných jmen a zeměpisných názvů. V běžné praxi je však vhodnější používat školního vydání, neboť umožňuje ověření nejen základní podoby slova, ale také dalších, mnohdy problematických tvarů.

⁵ HARTMANOVÁ, V. a kol. *Pravidla českého pravopisu*. 6. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, s. 6.

Pravidla českého pravopisu mají dvě části: *Pravopisná pravidla* a *Pravopisný slovník*. V úvodní části nalezneme teoretické poučení o českém pravopise, doložené četnými příklady.

Slovník, který je abecedně uspořádán, podává seznam nejběžnějších slov domácích i slov cizího původu a slov přejatých. Neexistuje však vydání, ve kterém nalezneme všechna slova, která se v češtině vyskytují. V případě, že některé slovo není v *Pravidlech* zachyceno, neznamená to ještě, že je nesprávné. Poučení o jednotlivých slovech, hlavně pak o jejich významu, je třeba hledat v nejnovějších slovnících.

Hledání potřebných informací v *Pravidlech* či ve slovnících nebývá složité. Měli bychom ovšem znát význam užívaných zkratk.

Jejich výčet bývá obvykle zaznamenán před pojednáním o pravopisných pravidlech. Důležité je vědět, že v hranatých závorkách nenalezneme údaje o pravopisu, ale poučení o výslovnosti. Pro lepší orientaci v této příručce je pro nás přínosné seznámit se s úvodní částí *Pravidel*.

V důsledku změn v naší společnosti došlo k tomu, že některá zastaralá pojmenování byla nahrazena pojmenováními novými, je proto nezbytné mít vždy k dispozici nejnovější vydání *Pravidel*.

Vydání *Pravidel* z roku 1993 vyvolalo vlnu diskuzí mezi odbornou i širší veřejností.

Diskutabilní zůstává výběr některých dubletních tvarů, protože v některých případech nekorespondují s údaji zachycenými v českých gramatikách. Správné jsou např. tvary *kryjí* i *kryju*, *kryjí* i *kryjou*; veškerá slovesa vzoru „sázet“ mají uvedeny dublety ve 3. osobě plurálu (*sázejí* i *sází*) atd. V lexikálním pravopise je obtížnější problematika psaní velkých a malých písmen, neboť je důležité pochopit rozdíly mezi termíny zeměpisnými (*Malá nížina uherská*) a geologickými (*slezská nížina*). Rozdíl mezi *náměstí Míru* (plocha)

a *Náměstí Míru* (zastávka metra v Praze) je ve srovnání s dvojicí *Letiště Praha* a *nádraží Praha-Smíchov* poměrně nejasný. Nejinak je tomu např. u označení *sídlště*. Toto slovo se píše s velkým počátečním písmenem v případě, že je částí oficiálního názvu: *Sídlště Antala Staška*, pokud není, píše se s malým počátečním písmenem: *sídlště Nové Sady*.

Reforma pravopisu vyvolala záporné ohlasy týkající se slov typu *kurz*, *pulz*, *impulz* ap., protože v prvním vydání nepovolovala varianty *kurs*, *puls*, *impuls* atd. Téměř stejným způsobem byla hodnocena přípona *-izmus*, která se dle současných průzkumů neujala. Na základních školách se při psaní přípony *-ismus* chybuje jen výjimečně.

Polemiku vyvolala i kapitola týkající se délky samohlásek (*salon*, *balon*, *telefonk*, *citronový* apod.).

Český pravopis se na školách vyučuje od školního roku 1994/95 podle pravopisné kodifikace, kterou vymezují *Pravidla* a *Dodatek* jako celek. Mezi uváděnými možnostmi dvojího psaní je třeba brát v úvahu rozdíly stylové. V *Dodatku* se důrazně upozorňuje na to, že psaní *s* a dlouhých samohlásek v případech, kdy *Pravidla* z roku 1993 uvádějí jen *z* a samohlásky krátké, je také správné. Následuje výčet slov, v nichž můžeme psát *s* i *z*, např. *azyl-asyll*, *filozofie-filosofie*, *fyzika-fysika*, *pauza-pausa*, *penze-pense*, *televize-televis*, *univerzita-universita*, *deziluze-desiluse*, *úzus-usus*, *konzervatoř-konservatoř*, *konzultace-konzultace* aj.; psaní *s* je také dovoleno (společně se *z*) ve slovech: *exkurz-exkurs*, *impulz-impuls*, *konkurz-konkurs*, *kurz-kurs*, *pulz-puls* aj. Dále je uveden výčet slov, v nichž se připouští pravopis se souhláskou dlouhou i krátkou, např. *archiv-archív*, *masiv-masív*, *balon-balón*, *bonbon-bonbón*, *citron-citrón* aj.

Za zmínku stojí i poznámka o tom, že „pravopisná příručka nezastupuje soustavné výklady a charakteristiky tvaroslovných jevů v mluvnících; v tomto případě jsou směrodatné mluvnické příručky a jazykové výkladové slovníky“.⁶

⁶ KROBOTOVÁ, M. – JODASOVA, H. *Základy českého pravopisu a pravopisná cvičení*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 11.

Autoři *Pravidel* upozorňují:

„S pravopisnými jevy uvedenými v Pravidlech a v tomto Dodatku by se měli žáci seznamovat postupně a osvojovat si je procvičováním na konkrétním jazykovém materiálu. Výběr tohoto materiálu by měl být uvážlivý. Mělo by se přihlížet nejen k frekvenci slov a k míře jejich ‚zdomácnění‘, ale i k věku žáků, jejich jazykové zkušenosti, potřebám a zájmům i vzdělávacím aspiracím. Od počátku, především však ve vyšších ročnících základní školy a na školách středních, by měli být žáci vedeni k tomu, aby pochopili, že dvojí, dokonce trojí způsob psaní některých slov neznamena pravopisnou libovůli. Jinými slovy – žáci by měli porozumět tomu, že volba některého z možných způsobů (variant) psaní toho kterého slova záleží do značné míry na znalosti jejího významu (významů), jeho původu, na stylové neutrálnosti či příznakovosti, vhodnosti jeho užití v mluveném či psaném projevu, vhodnosti jeho užití vzhledem k adresátovi apod.“⁷

Autoři dále uvádějí, že by pravopisný výcvik neměl být přeceňován, žáci ve školách by neměli být vedeni k samoučelnému odříkávání jednotlivých pravidel a při hodnocení žáků z českého jazyka by neměla být pravopisná složka hlavním kritériem, určujícím výslednou známku.

Dá se říci, že ke změnám v pravopisu by mělo docházet postupně, měly by se týkat pouze jednotlivostí, a to takových, jejichž změnu si vyžaduje společnost sama v zájmu zachování jednotnosti psaného jazyka.

⁷KROBOTOVÁ, M. – JODASOVA, H. *Základy českého pravopisu a pravopisná cvičení*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 11.

1.4 Pravidla pravopisu a jejich vztah ke společnosti

Pravidla pravopisu mají (ve vztahu ke společnosti) zajistit:

- Celonárodní platnost a jednotu pravopisné podoby.
- Relativně dlouhodobou časovou stabilitu pravopisné normy.
- Racionální poznávání pravopisné normy národním společenstvím.

Ve vztahu k jednotlivci mají pravidla sloužit k tomu, aby byl každý schopen:

- Snadno a rychle čerpat informace z psaných textů.
- Snadno a rychle číst, tj. převádět texty do podoby mluvené.
- Snadno a rychle psát, tj. vytvářet psané texty.
- Snadno a rychle převádět mluvený projev na text psaný, tj. psát podle diktátu.

První dvě funkce – snadné a rychlé přenášení informací a snadný a rychlý převod psaného textu do mluvené podoby – plní pravopisná kodifikace velmi dobře. Potíže nastávají zvláště při plnění dalších dvou funkcí: je-li česky psaný text vytvářen nebo je-li mluvený projev převáděn na text psaný. Tyto funkce vyžadují poměrně dobrou znalost psaného jazyka, kterou lze získat ve škole, ale velmi snadno mizí jako všechny dovednosti, jichž člověk pravidelně aktivně neužívá.

Většina lidí chybně spojuje slovo pravopis se schopností správně psát a vytvářet dokonalé texty. Tyto úkoly však pravopis neplní. Je třeba si uvědomit, že žádná reforma

pravopisné kodifikace nezpůsobí, jak se mnozí domnívají, že výrazně vzroste úroveň psaných projevů a že ti, kteří dosud psali s potížemi jednoduchý krátký dopis, budou při zjednodušení pravopisu psát dokonalé rozsáhlé projevy.

Dobrá znalost pravopisné normy by však měla být pro každého učitele nezbytná. Nikdy bychom neměli vycházet z tzv. osobního jazykového citu, jenž mnohdy spočívá na chybných návycích či předpokladech a někdy se stává jediným měřítkem správnosti. Svě předpoklady bychom si vždy měli ověřit. Nelze spoléhat jen na útržkové vědomosti, které nám náhodou uvíznou v paměti, ale mateřský jazyk, včetně jeho pravopisných zákonitostí, musíme systematicky studovat po celý život.

Mnoho lidí si myslí, že ovládnutí jazyka spočívá pouze v ovládnutí pravopisu.⁸ Velký důraz na pravopis kladou i někteří učitelé, známky z diktátů jsou pro ně rozhodujícím kritériem při hodnocení. Rodiče se někdy diví tomu, že jejich děti mají z českého jazyka dvojku, přestože v diktátech nechybují. Čeština ale není jen pravopis. Jazyk má podobu mluvenou i psanou a obě formy jsou stejně důležité. Z historického hlediska je psaná forma méně důležitá, nemůžeme ji však hodnotit jako vedlejší. Pro vyzrálé kulturní společnosti jsou obě formy rovnocenné. V Dodatku k Pravidlům se uvádí⁹, že by výuka pravopisu neměla být nadřazena a založena jen na odříkávání dlouhých seznamů slov a výjimek. Autoři Dodatku dále upozorňují na to, že by se žáci měli s pravopisnými jevy setkávat postupně a osvojovat si je na určitém jazykovém materiálu.

Učitel proto musí brát ohledy na vývojové stadium žáků., nesmí je nutit ke spěchu. Není však vhodné v nejvyšších ročních trpět pomalé psaní.

Pravopis je jen partikulárně opřen o paměť, další jevy jsou spojovány s tvaroslovím, tvořením slov či se skladbou, proto je zapotřebí mít znalosti z těchto oblastí učiva.

⁸ HAUSENBLAS, K. – KUCHAR, J. *Čeština za školou*. Praha: Panorama Praha, 1979, s. 215-216.

⁹ *Dodatek k Pravidlům českého pravopisu*. Prostějov: Fin Publishing. 1996, s. 607.

Od pravopisných vědomostí však vede ještě dlouhá cesta k automatizaci pravopisu, tj. k takové zběhlosti v psaní, kdy grafické zaznamenávání projevu zbytečně neodvádí jejich myšlení od věcné stránky projevu.¹⁰

1.5 Funkce pravopisu

Pravopis má **dvě základní funkce**:

- **Funkci zaznamenávací**, která vychází z toho, že pravopis má úkol zaznamenat co nejpřesněji zvuky slyšené. Tuto funkci nejlépe splňuje pravopis fonetický.
- **Funkci vybavovací**, která spočívá v tom, že písemný záznam by měl co nejvíce usnadňovat čtení a vybavování stejných myšlenek, jaké měl i autor. Této funkci nejlépe vyhovuje princip morfologický.

1.6 Cíl pravopisného učiva

Vyučování pravopisu je důležitou složkou jazyka. Cílem vyučování českému jazyku je ovládnutí spisovného jazyka, a to i ve formě psané. Pro budoucí život žáků je ovládnutí pravopisu velmi důležité. Znalost pravopisu je mírou vzdělanosti. Plní také významnou společenskou funkci.

Každý jazyk má vlastní pravopisnou soustavu. Není pravda, že český pravopis patří k obzvláště obtížným. Je ovšem na rozdíl od pravopisu např. francouzského či anglického převážně fonetický. Nejjednodušší je však tam, kde tyto principy neuplatňujeme a pravopis má rysy etymologické, např. psané *sud* vyslovujeme [sut], a historické: psaní *i-y*, *ě*. Dosud nikdo nenavrhol užívání čistě fonetického pravopisu, tedy psaní jako *leffe*

¹⁰ ČECHOVÁ, M. – STYBLÍK, V. *Didaktika češtiny*. Praha: SPN Praha, 1989, s. 164.

fkleci. Pokud pravopisné rozdíly odpovídají různému funkčnímu využití hlásek, je třeba rozlišovat Vládi a vlády, tikání a tykání, přecenit a předsíň, lidský a teplotický i plot a plod.

Do 6. ročníku má být základní pravopisný výcvik ukončen, doplňuje se psaní některých jevů. Učitelé, kteří začínají učit žáky v 6. ročníku, by si měli ověřit nejen úroveň pravopisných znalostí svých žáků, ale i to, jakým tempem jsou navyklí psát. K rychlejšímu tempu je přivádíme postupně.

Mělo by se také více přihlížet ke skutečnosti, že žáci píšou i v jiných předmětech, nejen v českém jazyce. „*Na učitelích češtiny je, aby dosáhli i u učitelů ostatních předmětů náležitého respektu, aby si uvědomili, že i oni mají svůj podíl na výcviku pravopisných dovedností žáků.*

Pravopisné jevy jsou různé povahy a vyžadují proto také různý přístup při jejich nácviku.

Z didaktického hlediska je rozděluje na

- 1. Pravopis lexikální*
- 2. Pravopis mluvnický*

Lexikální pravopis je spjat s podobou slova, někdy s jeho slovotvornou strukturou.

Mluvnický pravopis je výrazem tvaroslovné příslušnosti slova a vztahů skladebních“.¹¹

Jinými slovy, v lexikálním pravopise stavíme zejména na paměti, v mluvnickém (tj. morfologickém a syntaktickém) zakládáme na vědomostech z tvarosloví a skladby.

¹¹ HAUSER, P. – KNESELOVÁ, H. – MARTINEC, *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Jazyková výchova*. 2. díl. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 10.

2 Druhy pravopisu

2.1 Lexikální pravopis

Bývá nazýván také jako statický pravopis. Je spjat s neměnným grafickým obrazem slova. *Pravidla o psaní písmen i, y v kořenu nebo kmeni slov určují, že po pravopisně tvrdých souhláskách se píše y a po pravopisně měkkých souhláskách i. Jen po souhláskách obojetných se může vyskytnout jak i, tak y.*¹² Ovládat lexikální pravopis znamená, že žák píše slova přesně tak, jak jsou uvedena ve slovníku. V pravopise se jedná o tyto jevy¹³:

Kvantita samohlásek

Psaní u - Ú - ů;

i – y po obojetných souhláskách v kořenech slov a ve formantech;

skupiny bě, pě, vě, mě;

souhlásky na konci slov a souhláskových skupin;

předložky s, z;

předpony s-, z-, vz;

velká písmena.

- **Kvantita samohlásek**

Kvantita samohlásek v kořeni je spojena se slovem a má schopnost rozlišovat význam: *může - muže, vila – vıla, stál – stal* atd. Psaní je závislé na výslovnosti.

Žáci se mohou chyb dopouštět z nepozornosti, nebo vlivem domácího nářečí.

Téma je učivem 2. ročníku, ve vyšších ročnících žáky poučujeme o psaní slov přejatých a o způsobu psaní slov typu *zúčastnit se, trojúhelník, ocún*. Je důležité věnovat tomuto okruhu pozornost, protože kvantita je v češtině vlastností

¹² ČECHOVÁ, M., STYBLÍK, V. *Didaktika češtiny*. Praha: SPN, 1989. S.160

¹³ ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština řeč a jazyk*. Praha: ISV Praha. 1996, s.37

fonologickou. Její nesprávné značení by tak mohlo mít důsledky v sémantické (významové) rovině.

- **Psaní ú/ů**

Označování dlouhého *u* žáci zvládli už na prvním stupni. V 6. ročníku můžeme, je-li potřeba, připomenout pravidlo: *ú* se vyskytuje na začátku slov – *úspěch, úroda, úřad*; po předponě – *bezüčelný, neúspěch, zúčastnit se*; v druhé části složenin – *troj-úhelník, dolno-újezdský*; *ů* píšeme uvnitř slova – *vůně, růžový, slůně*; v koncovce – *otcův, hradů, hradům*. Tyto pravidla se však týkají pouze slov domácích. Ve slovech cizího původu píšeme odchylně *ú* i uprostřed slova: *kúra, túra* – a také *pedikúra, manikúra*. V původní latinské příponě *-ura* však délku neoznačujeme: *literatura, drezura, kultura* atd. ¹⁴

- **Hlásky i – y po obojetných souhláskách**

- **V kořeni slov**

Psaní se opírá o znalost tzv. **vyjmenovaných slov**. Na druhém stupni rozšiřujeme inventář slov příbuzných o další slova, nezapomínáme na vlastní jména míst a osob. Doplníme je o jména, která žáci znají, zejména z okolí školy.

- **V příponě a předponě**

Jedná se o psaní formantů *-ýš* a *vy-*, které řadíme ke kořeným slovům. (např. *slepýš, sumýš, vydra*). Ve škole jsou žáci informováni o tom, že *slepýš* je

¹⁴ ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština řeč a jazyk*. Praha: ISV Praha. 1996, s.37

slovo vyjmenované, a o tom, že se jedná o příponu –jš, se nedovídají. Správný způsob psaní je závislý na poznání předpony, neboli na znalosti morfematické analýzy slov.

- **SKUPINY bě, pě, vě, mě**

Psaní s *ě/je* by mělo být zvládnuto během prvního stupně. Je vhodné pravopis tohoto jevu procvičovat, není však nutné jej stále zařazovat jako učivo. Slabiku *pě* píšeme vždy stejně, nikdy nepíšeme „*pje*“, *bje* a *vje* píšeme jen po příponách *v-* a *ob-*, po kterých následuje základ na *je-*: *v-jezd*, *ob-jevit*. Je důležité, aby žák správně rozlišil psaní *oběť*, *oběsit* od *objevit*, *objet* aj.

Psaní *mě/mně* je více náročné, volba se řídí vztahem k příbuzným slovům. Kde se v nich vyskytuje *-m-*, píšeme *-mě-*, kde *-mn-*, píšeme *mně-*, např. ve slovech *tajemný* - *tajemně*, *zřejmý* – *zřejmě*. Psaní zde není odkázáno na paměť, ale opírá se o vztahy slovo tvorné.¹⁵

Přestože ve většině českých slov píšeme v kořeni *-mě-*, existují výjimky, a to zejména u odvozených slov utvořených ze základového slovesa *mnít*: *vzpomenout*, *nezapomenout* ve tvarech přičestí minulého *vzpomněl*, *zapomněl*. Jako příklad dalších odvozených slov můžeme uvést například *domnívat se* (*domněnka*), *pomník* (*pomněnka*).

Pravidla nám nevysvětlí, proč se píše *zapomněl*, když je *zapome-nu*, proč *výjimka*, když *přejímka*, proč *pomněnky* by se měly psát podle *pomník*, když *slaměnka* není podle *slamník*.

Tyto skutečnosti však přijímáme jako součást kulturních hodnot.

¹⁵ ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština řeč a jazyk*. Praha: ISV Praha. 1996, s.37.

Psaní skupin *mě/mně* se vyskytují také v koncovce příslovci utvořených z přídavných jmen. Pokud je v příbuzném slově *-mně-*, budeme psát *-mně-* (*skromný – skromně, ohromný – ohromně*), kde je skupina *-mě-*, píšeme v daném slově *-mě-* (*soukromý – soukromě*).

- **Předložky s/se, z/ze**

Pravopis je závislý na pádových vazbách předložky: ve 2. pádě píšeme *z*, v 7. pádě *s*. Správné určení pádu je proto velmi důležité.

- **Předpony s-/se-, z-/ze-, vz-/vze-**

Psaní předpon je složitější než psaní předložek u **s-** a **z-**. Nejprve je vhodnější zvolit slovesa jako příklady. Psaní předpony **s-/se** podle směrů můžeme zaznamenat graficky:

dohromady	shora dolů	z povrchu pryč
<i>sjednotit</i>	<i>sletět</i>	<i>smazat</i>
<i>svolat</i>	<i>spadnout</i>	<i>šetřit</i> ¹⁶

Podobně je tomu u předpony vz-/vze-:

<i>vzletět</i>	<i>vzkřiknout</i>
<i>vztyčit</i>	<i>vzplanout</i>

Předponu **z-** užíváme pro vyjádření uzavření a dokončení děje či při změně stavu: *zmodrat, zkrivit*. Předponou **z-/ze-** se často odvozují dokonavá slova z nedokonavých: *volit – zvolit*.

¹⁶ HAUSER, P. – KNESELOVÁ, H. – MARTINEC, *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Jazyková výchova*. 2. díl. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 12.

Také předpony **s-** a **vz-** tvoří dokonavá slovesa. Mají pravidelně uvedené směrové významy, předpona **z-** je využívána pouze ke zdokonavování.

- **Cizí slova**

K lexikálnímu pravopisu patří i ta slova, která dosud neznamena a uchovávají si stále rysy pravopisu jazyka, z něhož byla převzata. Se způsobem psaní jsou žáci seznamováni pouze příležitostně.

- **Velká písmena**

Psaní velkých písmen je velmi obtížná a rozsáhlá tematika. V rozsáhlé oblasti vlastních jmen a názvů jsou mnohé případy, které vzbuzují u uživatelů rozpaky. Při psaní velkých písmen je rozhodující věcná znalost, např. při psaní *Bílá hora* (hora) – *Bílá Hora* (osada). Žák nemůže zvolit správný způsob psaní, jestliže neví, co název označuje.

Shrneme-li, ovládat lexikální pravopis znamená, že žák správně píše slova tak, jak jsou uvedena ve slovníku, tj. ovládá psaní souhláskových skupin (např. kamenný), psaní velkých a malých písmen, předpony s-, z-(např. shlédl shora, zhlédl film, spadl dolů), předložky s, z, (např. šel s otcem, vyrobil z vápna), označování délky samohlásek včetně ú/ů (např. úkol, dolů, zúčastnit se), psaní vyjmenovaných slov po b, l, m, p, s, v, z.¹⁷

S většinou jevů lexikálního pravopisu se žáci setkávají na 1. stupni základní školy. Nabyté vědomosti si osvojují pamětně nebo na základě úvahy o složení

¹⁷ ZAJÍČKOVÁ, V. – DRAHOŠOVÁ, L., *Didaktická příručka z českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 8.

slova a o jeho souvislostech s jinými slovy. Mechanická paměť se v tomto věku výrazně bohatě rozvíjí.

Až na výjimečné případy se s lexikálním pravopisem setkáváme ve vyšších ročnících převážně v rámci spirálového opakování.

2.2 Mluvnický pravopis

Mluvnický pravopis zahrnuje pravopis tvaroslovný a pravopis skladební.

2.2.1 Tvaroslovný pravopis

Tvaroslovný pravopis je spjat s tvarovou soustavou jmen a sloves.

Týká se především psaní *i/í* a *y/ý* v koncovkách podstatných jmen, přídavných jmen a psaní *mě/mně* ve tvarech zájmena *já*.

„Tvarosloví s tvaroslovným pravopisem tvoří základ praktického ovládnutí spisovné normy. K tomu je třeba důkladného výcviku v užívání spisovných tvarů, protože právě v jevech tvaroslovných se velmi silně projevují vlivy nářečí a nespisovných útvarů nadnářečních.“¹⁸

Psaní i-y v koncovkách podstatných jmen

Pro psaní koncovek *i/í* a *y/ý* u podstatných jmen je důležité zařadit jméno ke správnému vzoru. Kmeny vzorů podstatných jmen jsou zakončeny buď na souhlásku měkkou, nebo tvrdou. Podle ní určíme správné zakončení jmen.

¹⁸ BRABCOVÁ, R. a kol. *Didaktika českého jazyka*. Praha: SPN, 1990.

Někdy se může vlivem obecné češtiny či dialektu stát, že žáci určí slovo chybně, což vede ke špatnému napsání koncovky (správné zařazení slova *pytel* je ke vzoru *stroj*, chybně je *pytel* (*pytla*). Podstatné je tedy zařadit jméno ke správnému vzoru.

- **Psaní i-y v koncovkách přídavných jmen**

Přídavná jména rozlišujeme na:

- **Tvrdá a měkká**

Nejprve vedeme žáky k přiřazování jména ke vzoru – k tvrdému *mladý* nebo měkkému *jarní*. V samostatných tvarech využíváme pro zvolení *i-y* dle vzoru: *veselý muž (mladý)* - *veselí muži (mladí)* – *veselých mužů (mladých)*.¹⁹

- **Přivlastňovací**

Pro pravopis využíváme u těchto přídavných jmen analogie jen se vzorem *matčín*, protože jeho zakončení v kmeni umožňuje rozlišit koncové psaní *-ny/-ni*.

Postupujeme shodně jako u jiných jmen:

Strýčkovi psi štěkali. (matčini)

Zahnal strýcovy psy. (matčiny)

19

¹⁹DVOŘÁKOVÁ, Z.; ONDÁŠKOVÁ, K.; STYBLÍK, V. *Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 6. ročník základní školy*. 1998, s. 33.

Hrál si se strýcovými psy. (matčinými) ²⁰

20

- **Jmenné tvary**

Jmenné tvary adjektiv se objevují většinou jen v 1. pádě, pro pravopis je však podstatný tento pád v množném čísle, např. : *Už jsme hotovi/hotovy; Obě kořata byla zdráva* atp. Ojediněle užíváme tvaru ve 4. pádě jako archaismu: *Rád tě vidím zdrávu*. Tyto tvary jsou používány téměř výhradně jen v mužském rodu (*stár, hotov, jist, syt, znám, svoboden*, atd.). V ženském rodě je rozdíl mezi složeným a jmenným tvarem nepatrný (*zvědavá – zvědava, laskavá – laskava*)

21

- **Psaní i – y v koncovkách sloves**

V koncovkách slovesných tvarů se objevuje pouze *-í-*, nikoli *-y-* ; týká se to sloves 4. třídy vzorů *prosí, trpí, sází* (u přítomných tvarů). Je všeobecně známo, že ve slovesných tvarech přítomných je v koncovkách vždy *-í-*.

²⁰ HAUSER, P. – KNESELOVÁ, H. – MARTINEC, *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Jazyková výchova. 2. Díl. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 10.*

- **Psaní mě, mně v tvarech zájmena já**

Jestliže je zájmeno ve 2. nebo 4. pádě, má podobu mě. (vedle širšího tvaru mne)²¹

O mě bude postaráno. (4.p.)

Pro mě za mě. (4.p.)

Beze mě nikam nechod'. (2.p.)

Pokud je zájmeno já ve 3. nebo v 6. pádě, má tvar *mně*. Ve třetím pádě lze užít i tvaru *mi*.

Dej mně (mi) to. (3.p.)

O mně to neříkejte. (6.p.)

Víš, kolik mně(mi) je let? (3.p.)

2.3 Pravopis syntaktický (skladební)

Souvisí se stavbou věty a souvětí. Jedná se o zaznamenání shody přísudku s podmětem a také o interpunkci (ve větě jednoduché a v souvětí).

22

Syntaktický pravopis je zastoupen na obou stupních základní školy. Těžiště výcviku v kladení čárek je však až ve vyšších ročnících, v nichž se intenzivněji proniká do stavby jednoduché a všech typů souvětí.

Ovládat syntaktický pravopis znamená, že žák správně rozlišuje mluvnickou shodu přísudku s podmětem, např. muži pracovali, ženy pracovaly, a odděluje věty a větné členy

²¹HAUSER, P. KNESELOVÁ, H. –MARTINEC, *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Jazyková výchova*. 2. Díl. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s.16.

členícími (interpunkčními) znaménky, např. *Ženy, muži a děti se shromáždili, aby vyslechli, co jim řekne prezident republiky, předseda vlády a ministři.*²²

- **Shoda přísudku s podmětem**

Pro tento druh pravopisu je charakteristická kongruence (shoda) přísudku, který je vyjádřený slovesným tvarem, v němž je přičestí minulé (jedná se o tvary minulého času či kondicionálu) v plurálu a podmět je v rodě mužském nebo ženském. Je potřeba, aby žáci určili základní skladební dvojici a stanovili podmět. Poté je důležité správně určit rod podstatných jména v podmětu a u rodu mužského životnost či neživotnost.

Ovocné stromy v naší zahradě již rozkvetly.

Podmětem je zde slovo *stromy* = genus inanimatus (rod mužský neživotný)

23

Vybíráme věty, ve kterých je podmět na různých místech ve větě, např. *Stromy v zahradě rozkvetly. – V zahradě rozkvetly stromy. – Již rozkvetly stromy v zahradě.*

Žáci se tak nebudou spoléhat na to, že je podmět automaticky na prvním místě.

- **Interpunkce**

Pravidla pojednávají o označování konce věty, přímé řeči a kladení čárky ve větě a souvětí.

²²ZAJÍČKOVÁ, V. – DRAHOŠOVÁ, L., *Didaktická příručka z českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 8.

Kladení znaménka na konci věty již žáci ovládají. Umí také podle intonace dobře rozlišit, kde se píše za větou vykřičník a kde tečka. Žáci už také vědí, že se vždy nemají řídit pouze tvarem slovesa v imperativu. Učí se psát vykřičník za větami zvolacími: *Honzík je první!* a při naléhavém rozkazu: *Nevystupujte z vlaku! Ustupte z cesty!*

O poznání náročnější je interpunkce přímé řeči. S jejím označováním se setkali běžně při četbě. K nácviку využíváme tabule k záznamu různých případů přímé řeči, graficky jsou zachyceny takto:

S.....: „ D _____ (!?)“

„D _____, (!?)“ s.....

„D _____ (!?)“ s....., „d _____ (!?)“

„Přímá řeč uvádí doslova to, co někdo řekl. Může stát před řečí přímou, za řečí přímou, anebo může být do řeči přímé vložena. Někdy se uvozovací věta vypouští, je-li mluvčí známý z textu.

V psaném projevu je obvykle přímá řeč na začátku a na konci ohraničena uvozovkami. Na začátku přímé řeči se píše uvozovky dole, na konci nahoře za členicím znaménkem, tj. za tečkou, čárkou, otazníkem nebo vykřičníkem. Tato zásada platí pro všechny typy přímé.“²³

24

Jak správně klást čárku probíráme také v příslušném učivu o volném přívlastku, o přístavku, samostatném větném členu, vsuvce, citoslovcích.

²³DOLEJŠÍ, P. *Základní pravopisné jevy a pravopisná pravidla s podrobným výkladem českého pravopisu.* 2005, s. 25.

Při nácviu vždy klademe důraz na vztah stavy věty a souvětí a interpunkce. Žáci by si neměli zvykat na zjednodušující přístup, že se čárka píše před podřadicími spojkami a před vztažnými výrazy. Měli by si zapamatovat, že čárku neklademe všude tam, kde je v mluveném přednesu pauza.

Skladební pravopis se někdy nepovažuje za tak důležitý jako znalost psaní slov a tvarů. Je však velmi důležitý a jeho znalost svědčí o správném zvládnutí skladebního učiva.

Dokončení výcviku pravopisu lexikálního, ovládnutí pravopisu tvaroslovného, a zejména skladebního, je cílem vyučování pravopisu na 2. stupni.

Důležitou součástí pravopisného výcviku jsou diktáty.

3 Pravopisná cvičení

K nácvičku pravopisu lze uplatnit několik typů cvičení. Nejsnazší je opisování textu, toho však využíváme pouze výjimečně. Často v hodinách uplatňujeme cvičení doplňovací. Umožňuje rychlé vypracování úkolu a soustředění se jen na nízký počet jevů. Lze však využít i cvičení vyhledávací, konstrukční a transformační.

Pravopisný rozbor

Jde o vysvětlování a odůvodnění psaní. Na předloženém textu provádíme rozbor, často na domácí úloze. Odůvodňování a vysvětlování pravopisu zpřesňujeme v závislosti na pravopisných a mluvnických znalostech.

3.1 Diktát

Diktát je zvláštní kontrolní formou sloužící ke kontrole pravopisu. Existují různé formy diktátů. Některé z nich neslouží pouze ke kontrole, ale i k procvičování. Máme na mysli diktáty po přípravě **zrakové** nebo **sluchové**. V prvním případě žáci čtou text doma či ve škole. Ve druhém případě jim učitel text nejdříve přečte. Poté se žáky probere jednotlivé pravopisné jevy obsažené v textu.

Dalším typem diktátu je diktát **tvořivý** a **volný**. V prvním případě žáci sami tvoří věty a sami si je také diktují. V druhém případě učitel diktuje text a žáci jej obměňují. Mají velký význam pro sloh, protože rozvíjejí schopnost samostatného tvoření vět. Specifický je také **autodiktát**. Jedná se o psaní textu, kterému se žák naučil z paměti (např. básně)

Ve škole nejčastěji užíváme diktátu **kontrolního**, což je psaní podle mluveného projevu učitele. Tento typ diktátu má kontrolní funkci, prověřují dosažený stupeň znalostí a

dovedností. Může se jednat o celý souvislý text, celé věty navzájem významově nesouvisící nebo také o izolovaná slova či krátká slovní spojení.

Při diktátu cvičném se žák snaží poprvé sám řešit daný problém, vyvíjí úsilí a učí se soustředit pozornost. V tomto typu cvičení není vhodné uplatňovat homofony, jako např. *zpráva, Nová ves, výr* aj.

Diktování izolovaných slov užíváme jen při jevech lexikálního pravopisu. Diktát celistvého souvislého textu je z psychologického hlediska výhodnější. Žáci se tak nemusí přizpůsobovat jinému obsahu. Při diktátu výběrovém přečteme žákům celý text, ale nadiktujeme pro napsání pouze určité části. Má však tu nevýhodu, že žákům chybí souvislost pro kontrolu.

Diktát je nejčastějším způsobem pravopisného cvičení či prověrky. Učitel by měl pokud možno zabránit chybám, a proto mají písemná cvičení důkladně připravit pravopisným rozbořem. Diktát nesmí být příliš dlouhý. Ke konci by mohlo docházet k chybám z únavy. Především by měl být vyvážen po stránce obsahové i jazykové.

3.2 Zásady diktování textu

Při diktování učitel dodržuje tyto zásady:

- Učitel nejdříve přečte celý text. Dle potřeby vysvětlí žákům výrazy, které neznají.
- Diktování po větách. Učitel nejdříve přečte celou větu, poté ji diktuje po částech. Je důležité přizpůsobit tempo diktování žákům, respektive jejich psacím výkonům.
- Diktujeme zřetelně a přesně. Dodržujeme pravidla spisovné výslovnosti.
- Při diktování učitel pozoruje, jak žáci píší.
- Na závěr učitel ještě jednou přečte celý text.

Při pravopisném nácviku postupujeme od snadnějšího k složitějšímu. Většina žáků by měla zvládnout primární věci, teprve později se dovídají o různých nepravidelnostech. Učitel v nižším ročníku druhého stupně by neměl opomenout pečlivý nácvik pravopisu skupiny jevů typu *zřejmě-příjemně*.

Vy vyučování pravopisu se opíráme o poznatky mluvnické, avšak je zde velká možnost vést žáky k přesnějšímu myšlenkovému postupu. Nejen z důvodu, že při psaní je důležité využívat nejrůznějších mluvnických poznatků souběžně. *Např. při uplatňování pravopisných pravidel o psaní i/y je nutno užít poznatků o tvoření slov (v které části slova i/y je a do které slovní čeledi slovo patří), poznatků z tvarosloví (který slovní druh to je a který skloňovací typ, eventuálně který tvar) a ze skladby (který výraz je podmět).*²⁴

Je třeba stálé průběžné opakování. Nedoporučuje se nárazové opakování, ale průběžně připomínat mluvnické učivo. Pozornost zasluhuje i opravování pravopisných chyb v žakovských pracích.

3.3 Oprava pravopisných cvičení

Učitel by měl pravopisná cvičení opravit co nejdříve. Opravy si žáci mohou provádět sami. Text čtou a poté pravopisné jevy zdůvodní. Žáci si také mohou text opravit vzájemně.

Nejcitlivější je hodnocení a klasifikace. Pojmy nesmíme zaměňovat. Hodnotíme často, především slovně. Klasifikace je vyjádřena známkou. Pro její stanovení musí být upevněna určitá norma.²⁶

²⁴ ČECHOVÁ, M., STYBLÍK, V. *Didaktika češtiny*. Praha: SPN, s.41.

3.4 Hodnocení

Klasifikace žáků v českém jazyce je odpovědná a velmi důležitá činnost. Je nutno brát v úvahu dílčí hodnocení ve všech jeho složkách (jazykové, literární, slohové).

Diktát hodnotíme jen po stránce pravopisné. Rozlišujeme pravopisné chyby na hrubé a malé, a to proto, že ne všechny chyby jsou stejně závažné. Někdy není snadné stanovit co považovat za hrubou chybu. To jsou např. chyby v psaní *i – y*, ve velkých písmenech, v psaní *bě, pě, vě, mě*, v psaní předpon *s-, z-, vz-*, v psaní předložek *s, z*.²⁵ Chybné kladení čárek lze také považovat za hrubou chybu. Je tedy důležité přihlídnout k tomu, do jaké míry zkreslují text.

Didaktické hledisko pro hodnocení spočívá v tom, že jinak hodnotíme chybu v jevu, který už by žáci měli znát, než chybu v jevu, který je pro žáky zcela neznámý či jej teprve začali poznávat.

Pojem „hrubá chyba“ se liší v postupu jednotlivých ročníků. Ve vyšším ročníku lze jako závažnou chybu hodnotit chybu v interpunkci. Záleží však na učiteli, aby si sám vymezil hranice. Především je nezbytné vážit závažnost chyb. Nebylo by správné posuzovat všechny chyby stejně dle zásady „chyba jako chyba“.

Nelze zcela objektivně říci, jak správně hodnotit pravopisná cvičení, diktáty a slohová cvičení známkou. Učitel si vytváří normu sám, proto by měl postupovat s rozmyslem.

Pravopisné znalosti nemohou samy určovat celkový prospěch žáka, jsou jen částí celého předmětu. Je třeba posuzovat znalosti žáka celistvě, přihlížet ke všem jeho výkonům.

²⁵ SGALL, P. HRONEK, P. *Čeština bez příkras*. Praha: H&H, s.177.

4 Vztah školy k mateřskému jazyku

Úkolem školy je zaměřit se na ovládnutí jazyka jako komunikačního prostředku ve všech jeho oblastech. Názory Františka Trávníčka, že předmětem výuky je neodborný čistý jazyk, byť spisovný, byly naštěstí překonány. Tento názor by se možná dal uplatnit na nejnižších stupních školy. Na vyšších stupních je třeba přistupovat k jazykovému projevu z funkčního a sociálního hlediska.

Zaměřujeme pozornost na adekvátnost projevu, jeho účel a zřetel ke komunikační situaci projevu. Jak řekl J.V Bečka, *spisovný jazyk máme „v očích“, obecný v „uších“*.²⁶

Učitel se tedy musí zajímat nejen o vyjadřování svých žáků, ale někdy také o mluvu některých vyučujících, kteří podceňují význam spisovného jazyka.

Předmětem výuky je tedy jazyk český od prostého sdělování přes sdělování odborné a administrativní, publicistické, umělecké i řečnické.

²⁶ ČECHOVÁ, M., STYBLÍK, V. *Didaktika češtiny*. Praha: SPN, s.6.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Průzkum

Účelem provedeného výzkumu bylo zjištění úrovně znalostí pravopisu u žáků 7.tříd základních škol a studentů 3. ročníku střední odborné školy. Se zřetelem k výsledkům průzkumu jsme se pokusili vyvodit závěry, které by nám umožnily prohloubit náhled na problematiku. Soustředili jsme se na pravopisné jevy, kterým je třeba věnovat větší pozornost.

Metody a organizace průzkumu

Průzkumy byly provedeny na základních školách v 7. ročníku (ZŠ Litovel, Vítězná a v ZŠ Masarykova Nezamyslicích) a na středním odborném učilišti ve 3. ročníku (Praktik Olomouc). Realizovala jsem je v únoru 2011. Do průzkumu jsme začlenili 62 žáků/studentů (některé výstupy však byly vyhodnoceny jako neplatné z důvodu nesprávného vyplnění či jen částečného). Výzkum jsem na výše uvedených školách prováděla osobně.

Žákům jsme zadali písemný test, který byl složen ze tří částí. První část jsme věnovali diktátu, ve druhé části žáci samostatně vyplňovali pravopisná cvičení. V tabulkách či grafech jsou jednotlivé školy označeny zkratkou. ZŠ Litovel = LIT, ZŠ Nezamyslice = NEZ, SOŠ Praktik = PRA.

Vstupním diktátem jsme vyzorovali ty pravopisné jevy, které žákům činí největší potíže. Pravopisné chyby jsou seřazeny dle četnosti. Do výzkumu byly zařazeny jevy pravopisu lexikálního a morfologického.

Vymezení výzkumného problému – hypotéza

Lze předpokládat, že na střední škole bude procento chybujících žáků nižší než v 7. ročníku. Určité množství chyb u mladších žáků bude způsobeno tím, že učivo u nich není ještě zcela upevněno. U starších žáků na učilišti by učivo mělo být více fixované, a proto by chybovost měla být nižší než u žáků základní školy.

Žáci budou pravděpodobně nejvíce chybovat v psaní velkých písmen, protože tato problematika je poměrně složitá. Je podmíněná také znalostí zeměpisných termínů, pokud žák dané spojení slov nezná, je vysoká pravděpodobnost chybovosti.

Metodický postup výzkumu

Pro zjištění pravopisné úrovně žáků jsem jako výzkumný prostředek použila diktát, protože jednotný text nám umožňuje zjistit, která slova jsou pro žáky problémová či nikoli. Diktát se skládal z vět, které spolu významově souvisí. Při výběru textu jsme se zaměřili na to, aby text obsahoval co nejvíce pravopisných jevů, se kterými se žáci na 2. stupni setkávají. Vybrali jsme ukázkou z knihy *Malý Princ* (Antoine de-Saint Exupéry). Text jsme nijak neupravovali, neboť součástí diktátu bylo i určení, o jakého autora či knihu se jedná.

Diktát: úryvek z knihy *Malý Princ* (Antoine de-Saint Exupéry)

Aby mohl planetu opustit, využil, myslím tahu divokých ptáků. Ráno před odchodem dal planetu pěkně do pořádku. Pečlivě vymetl nevyhaslé sopky. Dvě byly v činnosti. A bylo to ohromně pohodlné, když bylo potřeba ráno ohřát snídaní. Měl také jednu vyhaslou sopku. Ale vždycky říkával: „Člověk nikdy neví!“, a tak vymetl i tu vyhaslou. Jsou-li sopky dobře vymeteny, hoří mírně a pravidelně, nevybuchují. Sopečné výbuchy jsou jako oheň v krbu. Na naší Zemi jsme ovšem příliš malí, abychom mohli vymetat sopky. Proto nám způsobují řadu nepříjemností.

5.1 Vyhodnocení diktátu

V diktátu se objevilo 12 pravopisných jevů s i/í po obojetné souhlásce a 14 slov, ve kterých píšeme y/ý po obojetné souhlásce. V textu se vyskytlo 1 slovo, ve kterém píšeme velké písmeno, 2 slova vyvolávající asimilaci znělosti. V tabulce uvádíme stručný přehled nejproblematictějších slov z pohledu žáků.

Tab. č. 1: Srovnání počtu chyb v prověřovaných slovech v jednotlivých třídách

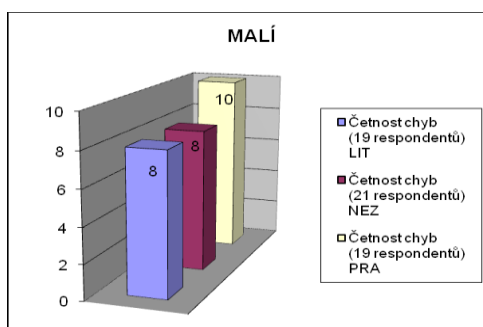
Prověřovaná slova	Počet chyb ve slovech					
	LIT		NEZ		PRA	
	počet chyb	počet chyb v %	počet chyb	počet chyb v %	počet chyb	počet chyb v %
činnosti	7	36,84	14	66,66	9	47,37
Zemi	10	52,63	11	52,38	11	57,89
způsobují	5	26,32	5	23,80	2	10,53
malí	8	42,10	8	38,10	10	52,63
byly	5	26,32	9	42,86	3	15,79
ohromně	3	15,79	11	52,38	5	26,32
měl	1	5,26	1	4,76	0	0
do pořádku	1	5,26	1	4,76	1	5,26
nevybuchují	4	21,05	4	19,05	3	15,79
ohřát	1	5,26	3	14,29	0	0
vymeteny	1	5,26	4	19,05	3	15,79
nevyhaslé	2	10,53	5	23,80	3	15,79
potřebí	1	5,26	4	19,05	0	0
mohli	1	5,26	6	28,57	3	15,79
myslím	0	0	1	4,76	0	0
sopky	0	0	9	42,86	2	10,53
pravidelně	0	0	1	4,76	0	0
neví	0	0	4	19,05	0	0
výbuchy	1	5,26	2	9,52	1	5,26
celkem	51	-	103		56	-

5.2 Rozbor chyb v diktátu

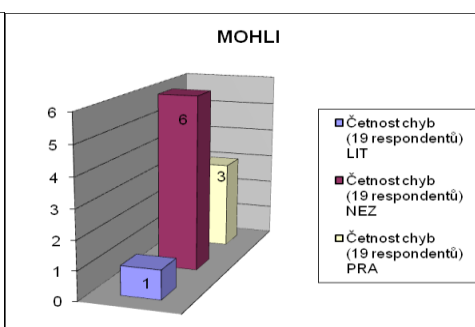
Jevy, které nedosáhly ani 80 % úspěšnosti, pokládáme za obtížné. Uvádíme pravopisné jevy, které byly vyhodnoceny jako problematické.

5.2.1 Psaní koncovek přídavných jmen, psaní vyjmenovaných slov, shoda přísudku s podmětem, psaní předpon vy-/vý

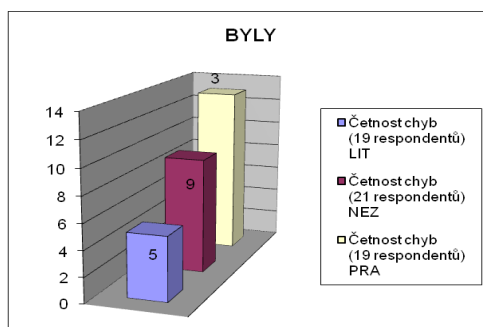
Graf č. 1

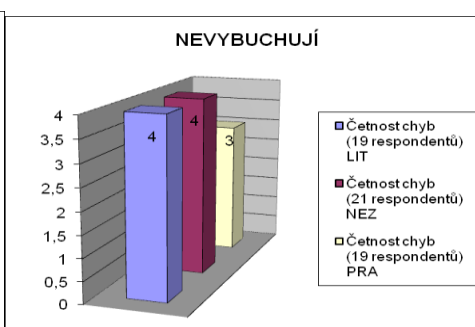
Graf č.2

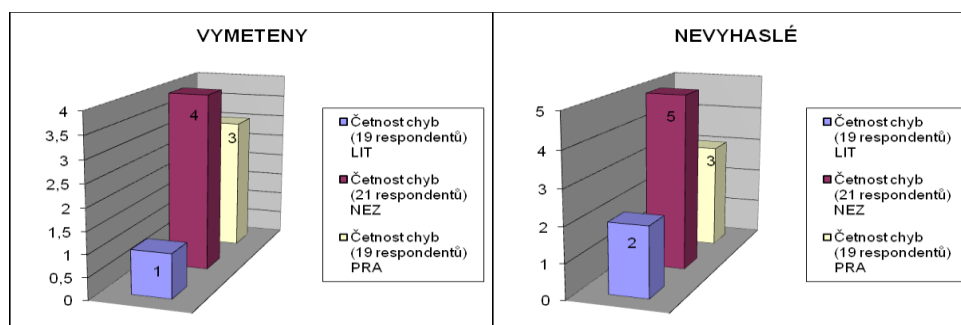
Graf č. 3

Graf č. 4

Graf č. 5

Přestože v 1. pádu singuláru píšeme *malý* (graf č. 1), v plurálu koncovku změkčujeme (i v 5. pádu plurálu). Z hlediska úspěšnosti byli litovelští žáci téměř na stejné úrovni jako žáci z Nezamyslic. (chybovost 42,10 % a 38,10 %), studenti Praktik Olomouc se umístili až za nimi.(52,63 %) Je-li podmět v množném čísle rodu mužského životného, píšeme měkké *i*.

Z grafu č. 2 je patrné, že v Litovli správně určili psaní slova *mohli* s výjimkou 1 žáka (chybovost 5,26 %), v Olomouci 3 žáci chybovali(chybovost 15,79 %), v Nezamyslicích dokonce 6 žáků nenapsalo daný výraz správně (28,57 %).

V grafu č. 3 je zaznamenaná stejná situace, žáci chybovali ve shodě přísudu s podmětem(*sopky byly v činnosti*). V této situaci byl ale podmět *sopky* v rodu ženském, proto píšeme *-y*. Ve slově chybovalo 26,32 % žáků z Litovle, 42,86 % žáků z Nezamyslic a 15,79 % žáků z Olomouce. Žáci neurčili správně ani psaní vyjmenovaného slova *být*. Chybovost je zahrnuta v procentuálním vyjádření slova *byly*.

Z grafu č. 4 je patrné, že žáci chybovali v psaní předpony *vy-*. V Nezamyslicích chybovalo 5 žáků (23,80 %), na Praktik Olomouc 3 žáci neodpověděli správně (15,79 %), v Litovli 2 žáci (10,53 %)

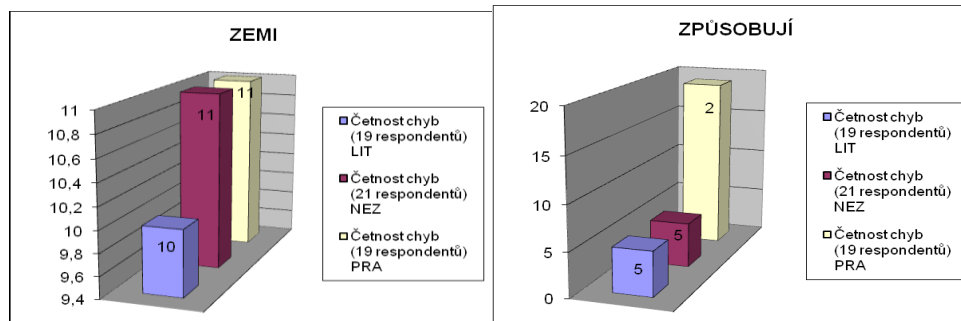
Graf č. 5 zaznamenává stejnou situaci. Nejvíce chyb se dopustili žáci Nezamyslic (19,05 %), v Olomouci nesprávně odpověděli 3 žáci (15,79 %), v Litovli pouze jeden žák. (5,26 %)

Stejně jako v předchozím případě, i zde žáci chybovali v psaní předpony vy- (graf č. 6). V Nezamyslicích chybovalo 5 žáků (23,80 %), na Praktik Olomouc 3 žáci neodpověděli správně (15,79 %), v Litovli 2 žáci udělali chybu (10,53 %).

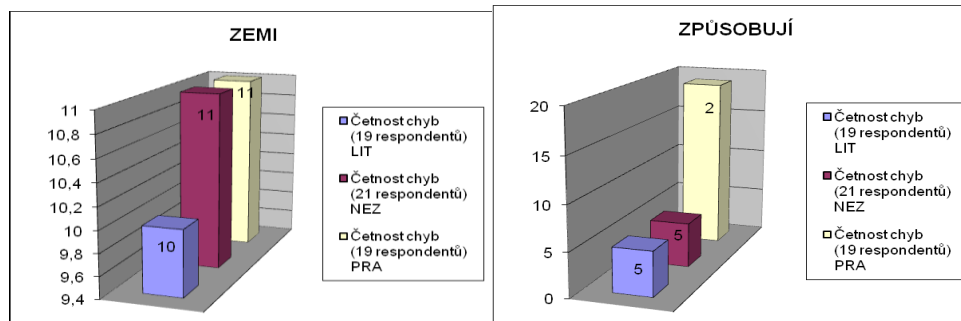
U některých slov je těžké rozeznat, zda se jedná o předponu. Jestliže můžeme předponu vy- odtrhnout a nahradit ho jinou předponou, jedná se zcela určitě o předponu a píšeme -y-. Někdy nemusí slovo bez předpony dávat smysl. Zkoušíme k němu dát předponu jinou. Toto pravidlo ovšem vždy neplatí. U některých slov je třeba si uvědomit, jak vůbec vznikla.

5.2.2 Psaní velkých a malých písmen, psaní předpon s-/z-

Graf č.7

Graf č. 8

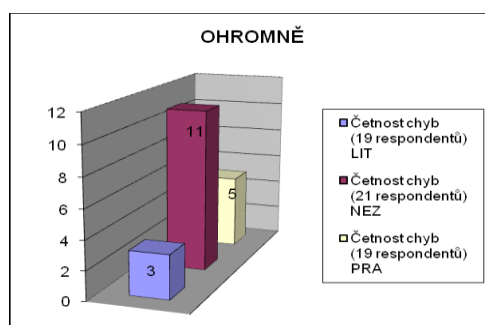

Z grafu č.7 je zřejmé, že nejčastěji žáci chybovali nejvíce ve slově *Zemi*, kde nenapsali velké písmeno. Ve významu planeta používáme jen *Země*, ve významech pevnina, souš, stát, je podoba *země* častější. Problematika velkých písmen je jednou z nejnáročnějších součástí lexikálního pravopisu. Chybovost byla u zkoumaných škol vyrovnaná, tzn. že více než polovina třídy u tří sledovaných skupin napsala výraz s malým z. Nejspíše si mysleli, že se jedná o obecný pojem. V Litovli chybovalo 10 žáků (52,63 %), v Nezamyslicích 11 žáků (52,38 %), v Olomouci též 11 žáků (57,89 %).

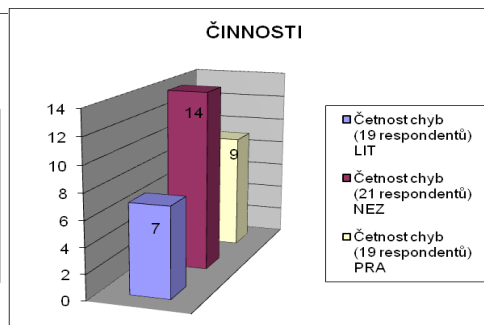
Předponu *z-* tvoříme od podstatných či přídavných jmen sloves, které mají význam stát se tím, co znamená základové slovo: *prostý – zprostit*, *totožný – ztotožnit*, *ocel – zocelit* (graf č. 8). Slovo *způsobit* patří mezi tzv. ustálené případy a je třeba si jej zapamatovat. Nejúspěšněji slovo napsali žáci Praktik Olomouc, chybovalo jich 10,53 %. V sedmých třídách výsledky byly poměrně vyrovnané. (LIT 26,32 %, NEZ 23,80%)

5.2.3 Psaní skupin -mě/-mně, psaní zdvojených souhlásek, spodoba znělosti

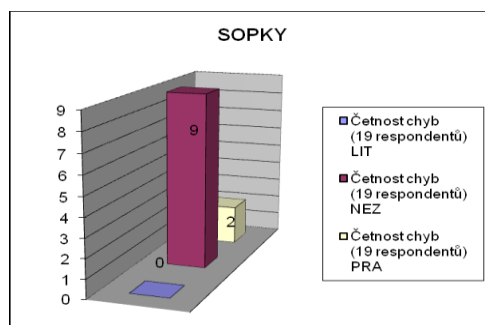
Graf č. 9

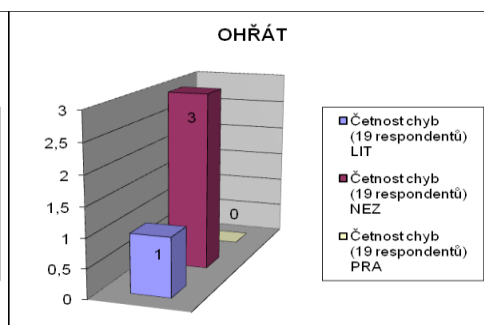
Graf č. 10

Graf č. 11

Graf č. 12

Slovo *ohromně* dělíme na *ohrom-ně*. Pomáháme si tím, že si k danému slovu řekneme slovo příbuzné čili základové (*ohromně-ohromný*). Z grafu č.9 je zřejmé, že v psaní tohoto slova byli nejméně úspěšní litovelští žáci (chybovost 15,79 %), naopak nejproblematictější byl tento výraz pro žáky z Nezamyslic. (chybovost 52,38 %)

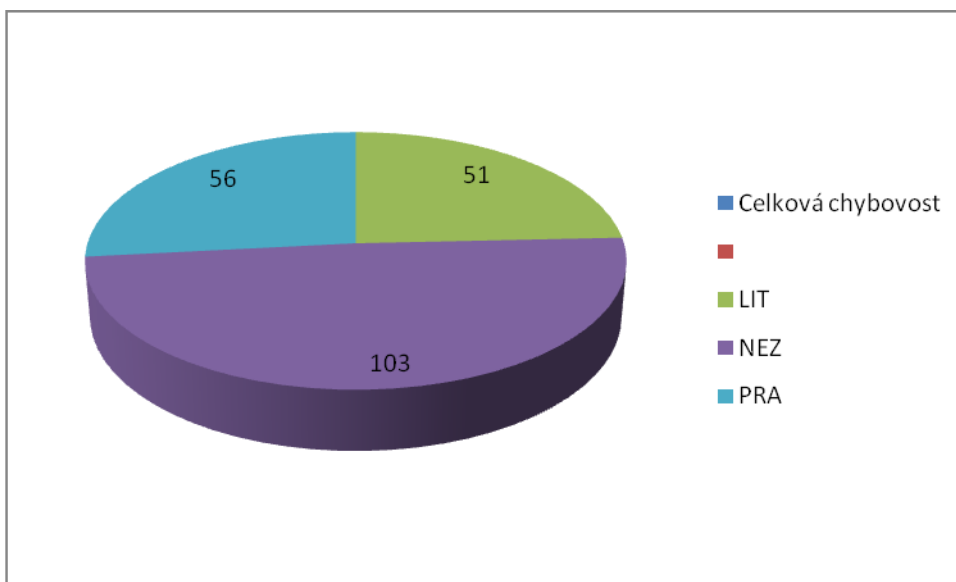
Dvě *n* píšeme u adjektiv odvozených příponou *-ný*, *-ní* od podstatných jmen, jejichž kořen končí na *-n*, *-ň*. Stejným způsobem píšeme výrazy, které jsou od nich odvozené: *cena – cenný*, *den – denní*, *stín – stinný*. Z grafu č. 10 tedy vidíme, že zde se chybovost jednotlivých zkoumaných škol pohybuje od 36,84 % - 66,66 %. Nejlépe si s daným výrazem poradili žáci v Litovli, kde chybovalo 36,84% žáků, v Olomouci 47,37 % studentů, v Nezamyslicích 66,66 % žáků.

Z grafu č. 11 můžeme zpozorovat, že ve slově *sopky* nechyboval ani jeden žák z Litovle, dva studenti z Praktiku chybovali a z Nezamyslic napsalo *sobky* 9 žáků, tzn. že 42,86 % z nich neodpovědělo správně.

Jedna z oblastí, ve kterých chybovala jen nepatrná část žáků, souvisí s psaním znělých souhlásek na konci slov. V českém jazyce platí to pravidlo, že na konci slova vyslovujeme každou hlásku nezněle. Chyby se dopustili 4 žáci, kteří napsali *ohřád* (14,29 %). Z grafu č. 12 je patrné, že slovo *ohřát* bylo problematické pro studenty z Nezamyslic, kde 3 žáci nenapsali daný výraz správně.

Vyhodnocení celkové chybovosti v diktátu

Graf č. 13

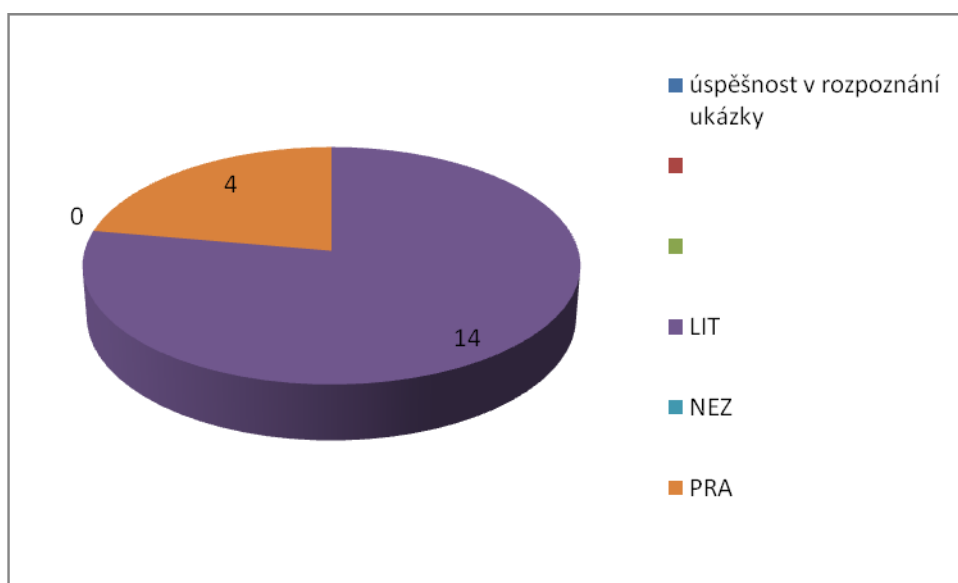
Z grafu jednoznačně vyplývá, že největšího počtu chyb se dopustili žáci sedmé třídy v Nezamyslicích. (103 chyb), žáci SOŠ Praktik Olomouc chybovali v 51 případech. Nejméně chyb se dopustili žáci z Litovle (51 chyb)

Žáci se často dopustili chyb ve výrazech, které nebyly zařazeny jako výrazy zkoušené(*pravidelně, ohřát, do pořádku*).

Po diktátu jsme žáky požádali, aby se pokusili ukázkou identifikovat – tedy určit název díla a jeho autora.

Na ZŠ v Litovli většina žáků ukázkou určila správně. Žáci uvedli, že Malého prince četli v rámci povinné četby. Cílem je zjistit, zda žáci, kteří jsou zdatnější v pravopise, lépe určí danou ukázkou. Na ZŠ v Nezamyslicích bohužel ani jeden z žáků nepoznal, z jaké knihy je ukáзка. Informovali jsme se proto u jejich učitelky českého jazyka. V seznamu povinné četby kniha nebyla uvedena. Na SOŠ Praktik ukázkou správně určili pouze čtyři žáci.

Graf č. 14 Úspěšnost v rozpoznání ukázky

Z výsečového grafu č. 21 jasně vyplývá, že v Litovli byli žáci nejúspěšnější, 14 žáků z 19 správně určilo, o jakou ukázkou se jedná. Na SOŠ Praktik Olomouc určili 4 studenti z 19, v Nezamyslicích ani jeden žák.

Z výsledků je tedy zřejmé, že žáci, kteří jsou slabší v pravopise, mají také větší problémy s literárním povědomím. Potvrzuje se nám tedy fakt, že čtenářská gramotnost a pravopis spolu úzce souvisí.

5.3 Psaní zdvojených souhlásek

Nyní se zaměříme na průzkum dalšího, pro žáky obtížného jevu. Cílem bylo zjistit, do jaké míry žáci ovládají psaní zdvojených souhlásek.

Výzkumu se účastnilo 57 žáků, přestože jejich celkový počet byl vyšší (61 žáků). Některé dotazníky nebyly správně vyplněny či byly pouze rozpracované. Automaticky jsme je považovali za neplatné. Cvičení na zdvojené souhlásky je sestavené ze sedmi sousloví, které na sebe významově nenasazovaly.

Nejprve uvádíme zkoumané jevy.

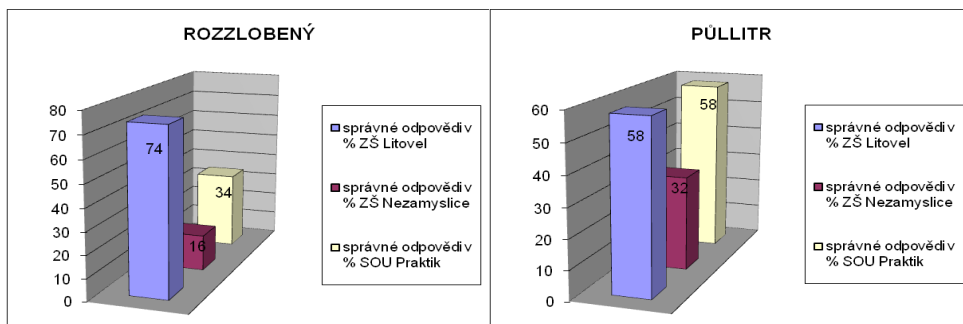
1. *Ro...lobený člověk*
2. *Pů...itr piva*
3. *Mě...á houska*
4. *Mě...oulinký polštář*
5. *Slo...í mládě*
6. *Muž byl vi...en*
7. *Bezstarostné dět...í*

Pro přehlednost jsou jednotlivé skupiny jevů rozděleny do samostatných grafů (graf č. 15-21). Správnost jednotlivých pravopisných jevů je uvedena v procentech.

V následujících grafech je zachycen výskyt chyb v psaní zdvojených souhlásek.

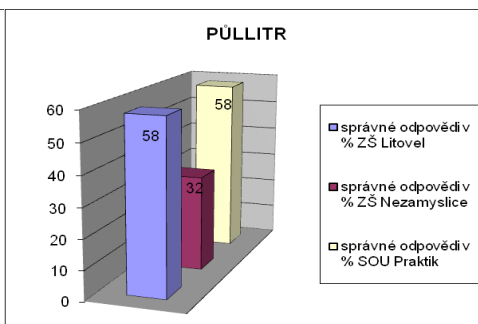
Graf č. 15

rozzlobený

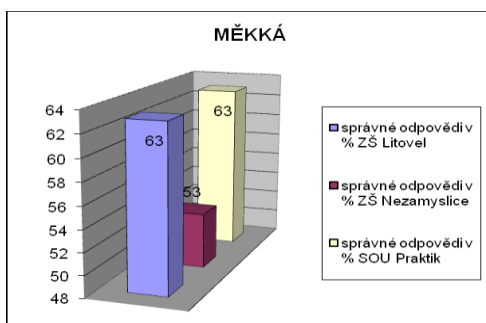
Graf č. 16

půllitr

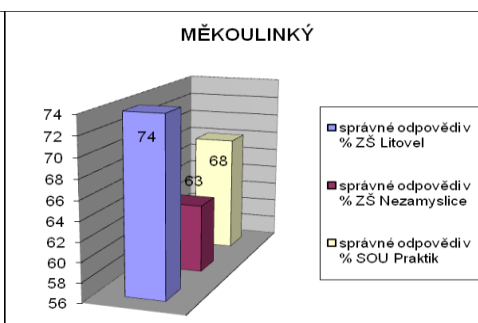
Graf č. 17

měkká

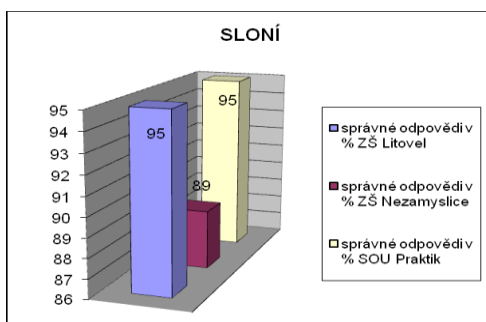
Graf č. 18

měkoulinký

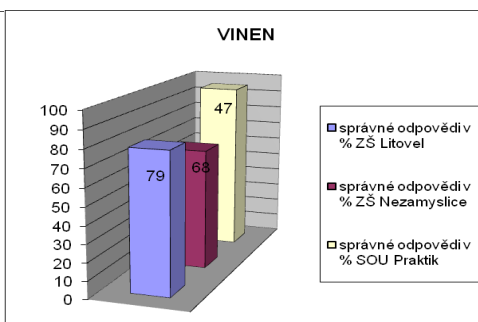
Graf č. 19

sloní

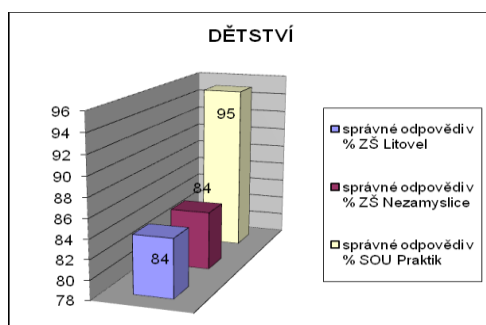
Graf č. 20

vinen

Graf č. 21

dětství

Při psaní zdvojených souhlásek je pro správné určení podstatné to, jak je slovo utvořeno (odvozeno). Slova se tvoří také odvozováním ze slov základových, a to předponami, příponami nebo koncovkami.

V grafu č. 15 se nám jedná o slovo *rozzlobený*. Zde je podstatná slovotvorná stavba slova. Slovo dělíme na *roz-zlo-be-ný*. Dochází zde ke zdvojení souhlásky *z*, protože po předponě *roz-* následuje kořen slova začínající na souhlásku *z*. Z grafu vyplývá, že 74 % žáků z Litovle odpovědělo správně, tedy zaznačili dvě *n*. V Nezamyslicích napsalo správně výraz pouze 16 % žáků, studenti Praktik Olomouc byli úspěšní na 34 %.

Ve slově *půllitr*, které označuje půl litru, píšeme dvě *l* (graf č. 16). V Litovli a v Olomouci byl zaznamenán tentýž počet správných odpovědí (58 % žáků). V Nezamyslicích výraz správně určilo 32 % žáků.

V grafu č. 17 se zabýváme výrazem *měkký*. Slovo rozdělujeme na *měk-ký*, ve druhém stupni skloňování přídavných jmen ale píšeme *měkcí*, ve třetím stupni *nejměkcí*. 63% žáků z Litovle a z Olomouce zaznamenalo správně výraz se dvěma *k*, žáci z Nezamyslic byli úspěšní v 53 %.

Výraz *měkoulinký* (graf č. 18) správně určilo 74 % žáků z Litovle, 63% žáků z Nezamyslic a 68% žáků z Olomouce.

U přídavných jmen odvozených příponou *-í* od jmen zvířat, jejichž kořen končí

na $-n$, píšeme jedno n . Z grafu č.19 je zřejmé, že výraz *sloní* nebyl pro naprostou většinu žáků problematický. Žáci z Litovle byli úspěšní v 95 %, stejně tak žáci Praktik Olomouc, v Nezamyslicích správně určilo výraz 89 % žáků.

Ve jmenných tvarech přídavných jmen *vinen*, *nevinen* jsou dvě n rozdělena samohláskou e . Z grafu č.20 je patrné, že správně odpovědělo 79 % litovelských žáků, 68 % žáků z Nezamyslic a 47 % žáků Olomouce.

Z grafu č. 21 je patrné, že výraz *dětství* nebyl pro žáky problematický, několik žáků uvedlo tvar *děctví*. U 95 % žáků z Litovle jsme zaznamenali správnou odpověď, v Olomouci a v Nezamyslicích byli žáci úspěšní na 84 %.

Pro přehlednost uvádíme úspěšnost jednotlivých škol v následující tabulce.

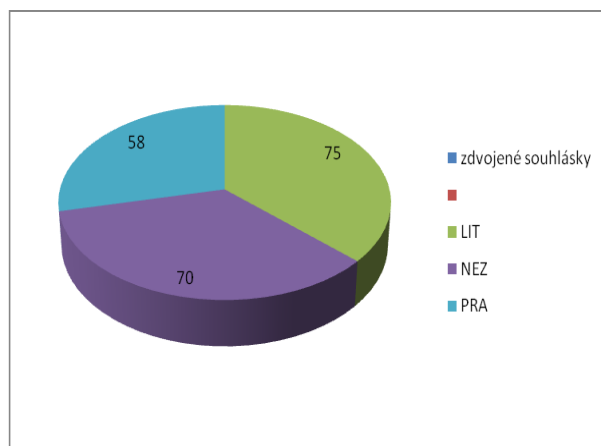
Správnost jednotlivých jevů je uvedena v procentech.

Tabulka č.2 : Srovnání počtu chyb v prověřovaných slovech v jednotlivých třídách

ZKOUMANÝ JEV	správné odpovědi v %		
	ZŠ Litovel	ZŠ Nezamyslice	SOU Praktik
rozzlobený	74	16	34
půllitr	58	32	58
měkká	63	53	63
měkoulinký	74	63	68
sloní	95	89	95
vinen	79	68	47
dětství	84	84	95

Celková úspěšnost škol ve cvičení na zdvojené souhlásky

Graf č.22

- Litovel (75 %)
- Praktik (70 %)
- Nezamyslice (58 %)

5.4 Psaní –i/-y

V této části diplomové práce se zabýváme další problematikou pravopisných jevů, která je pro žáky rovněž nesnadná.

Při psaní *i/i* a *y* v koncovkách podstatných jmen se řídíme vzory podstatných jmen. Postup je následující:

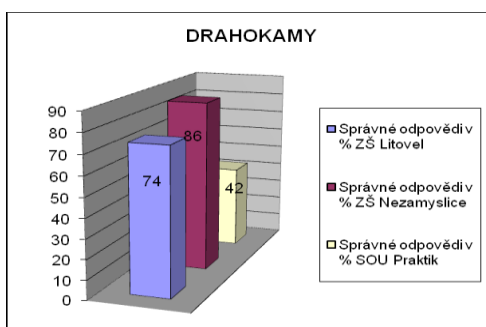
- Určit rod podstatného jména pomocí ukazovacích zájmen (*ten, ta, to*). U podstatných jmen mužského rodu rozlišit rod životný či neživotný, a to pomocí vzorů, podle kterých podstatná jména rodu mužského skloňujeme.
- Zařadit podstatné jméno ke vzoru pro rod mužský životný (*pán, muž, předseda, soudce*), nebo neživotný (*hrad, stroj*), pro rod ženský (*žena, růže, píseň, kost*), či pro střední rod (*město, moře, kuře, stavení*). Správný vzor je třeba určit podle koncovky v 1.pádě č. jednotného či podle koncovky v 2.pádě čísla jednotného.
- Připojit k podstatnému jménu náležitý tvar vzoru.

Cvičení obsahuje sedm vět, které na sebe významově nenavazují. Žáci měli doplnit *–i* nebo *–y* po obojetných souhláskách.

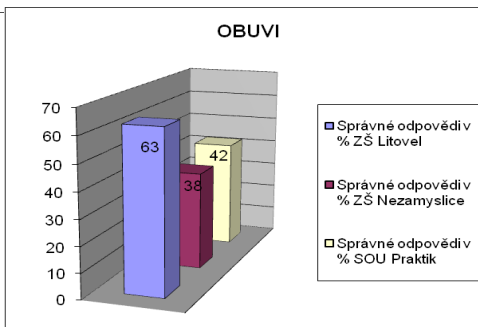
Nejprve uvádíme text, který byl žákům předložen:

Oči jí nadšením svítily jako drahokam -. Navázal obchodní styky s několika Francouz-, Ital- a Španěl-. Zákazník zaplatil hotovými peněz-. O vítěz- se rozhodlo u po první třetině. Chovat pštros- není nic snadného. V těchto skvostných zahradách žili bílí páv-. Nikdy nevěřila na anděl-.

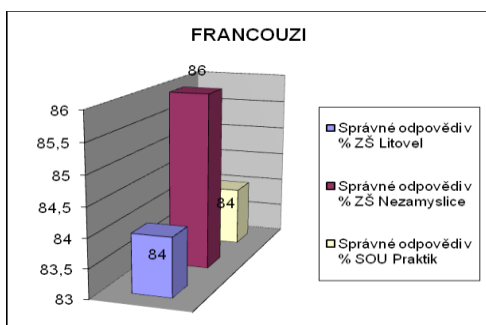
Graf č. 23

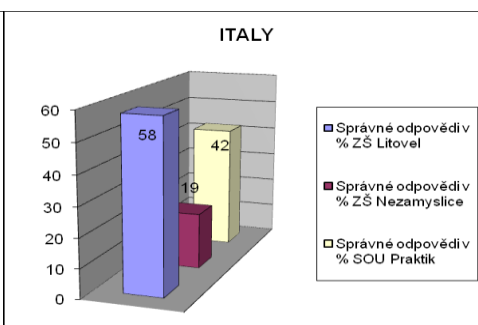
Graf č. 24

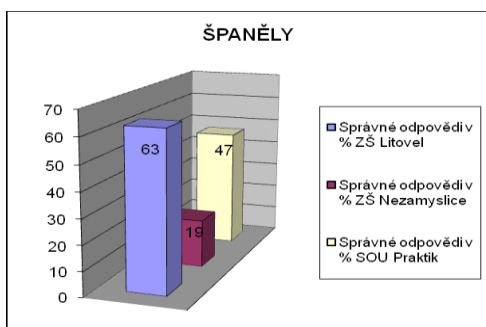
Graf č. 25

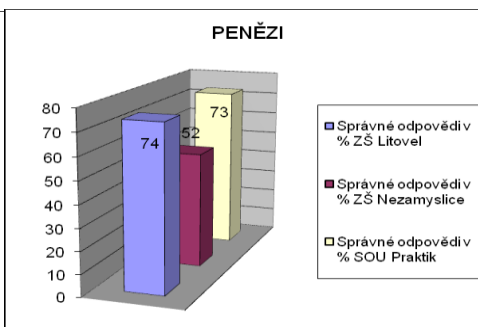
Graf č. 26

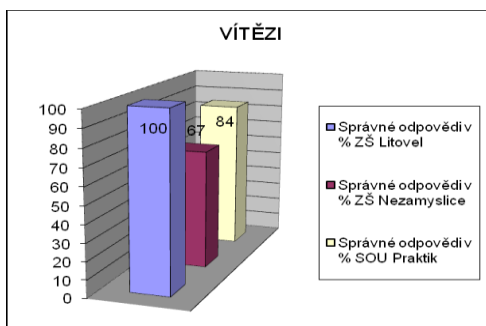
Graf č. 27

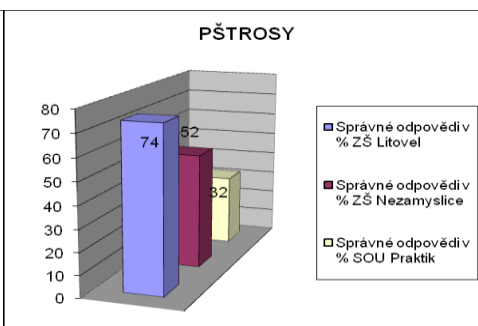
Graf č. 28

Graf č. 29

Graf č. 30

V grafu č. 23 se zajímáme o slovo *drahokam*, které řadíme ke vzoru *hrad*. Chyba ve slově *drahokamy* v 7. pádu plurálu mohla vzniknout záměnou vzoru či špatným dělením koncovky (*-ami* místo *-y*) V tomto výrazu nejméně úspěšněji určili výraz žáci z Nezamyslic (86 %), z Litovle odpovědělo správně 74 % žáků, v Olomouci 42 % žáků.

Obuv je podstatné jméno rodu ženského, formálně tento výraz řadíme ke vzoru *kost* (graf č. 24). Je možné, že žáci v tomto slově chybovali kvůli nesprávnému zařazení ke vzoru. 63 % žáků z Litovle odpovědělo správně, pouze 38 % žáků z Nezamyslic však zvolilo správnou alternativu (z Olomouce 42 % žáků).

Výrazu *Francouzi* bylo ve větě užito v 7. pádě. Skloňujeme dle vzoru muž, v 6. pádě užíváme koncovky *-ích*. K nesprávnému určení ve většině případů došlo nejspíše k záměně vzoru vlivem obecné češtiny (graf č. 25). V Litovli i v Olomouci určilo daný výraz správně 84 % žáků, v Nezamyslicích 86 % žáků.

Životná podstatná jména, která končí v 1.p.č.j. na *-l*, skloňujeme podle vzoru „pán“. V 6.p.mn.č. mají pouze koncovku *-ech*. Z grafu č. 26 lze vyčíst, že výraz byl pro žáky obtížný. V Litovli slovo určilo správně 58 % žáků, v Olomouci 42 % žáků, v Nezamyslicích pouze 19 % žáků.

Graf č. 27 zaznamenává totožný případ jako graf č. 26. Zde byla chybovost u žáků obdobná. V Litovli odpovědělo správně 63 % žáků, v Olomouci 47 % žáků, v Nezamyslicích 19 % žáků.

V grafu č. 28 sledujeme výraz *penězi*. Některá neživotná podstatná jména, která končí v 1.p.č.j. na *-l*, *-s*, *-x*, která se skloňují dle vzoru „stroj“, mohou mít v 6.p.mn.č. koncovku *-ech* nebo *-ích*. V 7.p. mn.č. píšeme tedy koncovku *-i*. V Litovli odpovědělo správně 74 % žáků, v Nezamyslicích 52 % žáků, v Olomouci 73 % žáků.

Výraz *vítězi* je ve skloňování totožný jako slovo *Francouzi* (graf č.29). V běžné mluvě je zde náběh k tvrdému skloňování, ale tvary na *-ech* (o *vítězech*) jsou užity jen

zřídka. Jedná se však o tvary nekodifikované, mluvnice se o tomto kolísání nezmiňují. Žáci neměli s určením *i/y* téměř problém, v Litovli byla úspěšnost 100 %, v Nezamyslicích 67 %, v Olomouci 84 %.

Z grafu č. 30 lze vyčíst, že výraz *pštrosy* nebyl pro žáky zcela snadný. Jedná se opět o životné podstatné jméno, které skloňujeme dle vzoru „pán“, v 6.p.mn.č. má koncovku *-ech*.

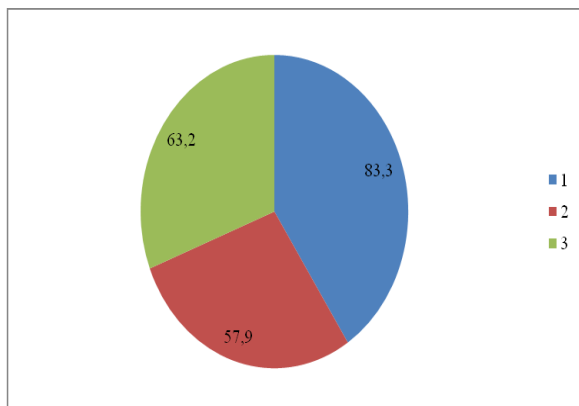
V Litovli výraz správně určilo 74 % žáků, v Nezamyslicích 52 % žáků, v Olomouci 32 % žáků.

Tabulka č.3 Srovnání počtu chyb v prověřovaných slovech v jednotlivých třídách

ZKOUMANÝ JEV slova s <i>i/y</i> po obojetné souhlásce	Správné odpovědi v %		
	ZŠ		SOU
	Litovel	ZŠ Nezamyslice	Praktik
drahokamy	74	86	42
obuvi	63	38	42
Francouzi	84	86	84
Italy	58	19	42
Španěly	63	19	47
penězi	74	52	73
vítězi	100	67	84
pštrosy	74	52	32

Graf č. 31

Graf celkové úspěšnosti

1. Litovel (83,3 %)

2. Praktik (63,2 %)

3. Nezamyslice (57,9 %)

5.5 Pravopis předpon s-/z-

V další části výzkumu se zabýváme psaním předpon s-/z-, jež bývá pro žáky mnohdy svízelné.

Psaní předpon s- a z- (popř. se- a ze-) se zčásti řídí podle významu, zčásti tradicí ustáleným způsobem.²⁷

Cvičení zaměřující se na psaní předpon s-/z- obsahovalo devět slovních spojení. Žáci/studenti vybírali ze dvou nabízených alternativ tu správnou. Do průzkumu se celkem zapojilo 59 žáků (21 z Nezamyslic, 19 z Litovle a 19 z Olomouce)

Sledované výrazy:

1. *sběh/zběh lidí na nádraží*
2. *zbít/sbít úhlavního nepřítele*
3. *aktuální novinová zpráva/správa*
4. *zlevněné/slevněné ponožky*
5. *smotané/zmotané klubíčko vlny*
6. *zmazané/smazané tenisky od bláta*
7. *maturitní zkoušky/skoušky*
8. *skončit/zkončit včas*
9. *shlédnout/zhlédnout z rozhledny na krásnou krajinu*

²⁷ TEJNOR, A. – HLAVSA, Z, *Český jazyk pro střední odborné školy a studijní obory všech odborných učilišť všech typů*. Praha: SPN, 1999, s.45.

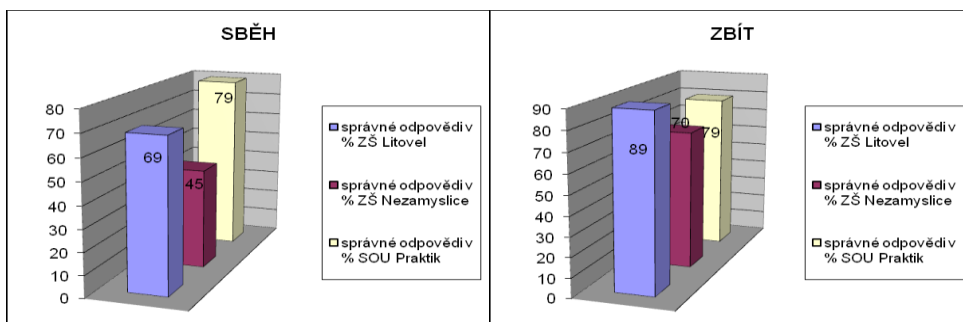
V textu se objevilo několik slov homofonních (slov stejně znějících ale odlišného významu, rozlišená jen předponou s-, z-). Ve cvičení jsou také zařazeny výrazy, které patří mezi tzv. ustálené případy. Žáci/studenti by je měli mít pevně zafixované. (skončit, zpráva, zkoušky)

Tab. č. 4: Srovnání počtu chyb v prověřovaných slovech v jednotlivých třídách

ZKOUMANÝ JEV	správné odpovědi v %		
	ZŠ		SOU
předpona s- / z-	Litovel	ZŠ Nezamyslice	Praktik
sběh	69	45	79
zbít	89	70	79
zpráva	79	80	84
zlevněné	53	20	37
smotané	84	100	84
zmazané	79	40	68
zkoušky	95	95	89
skončit	73	55	74
shlédnout	74	50	73

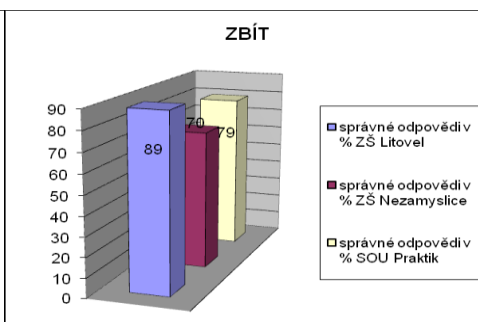
Graf č. 32

Sběh

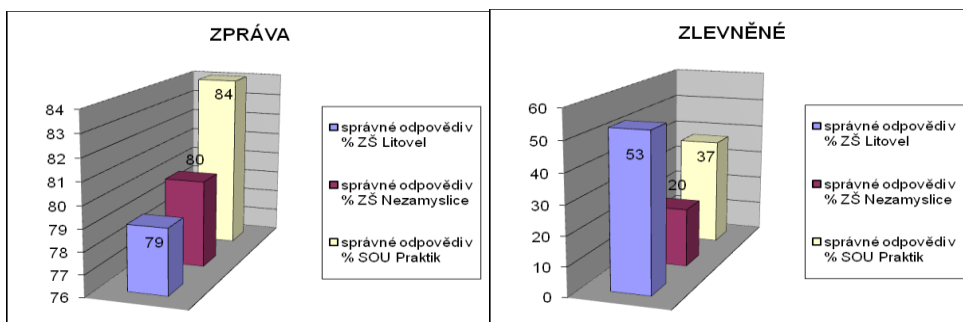
graf č. 33

Zbít

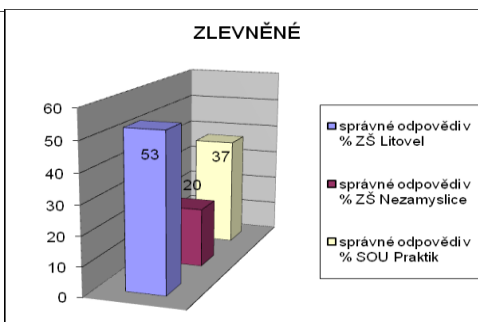
Graf č. 34

Zpráva

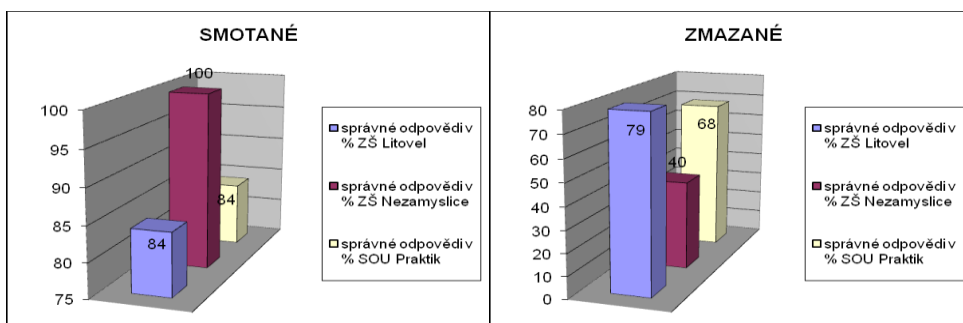
graf č. 35

zlevněné

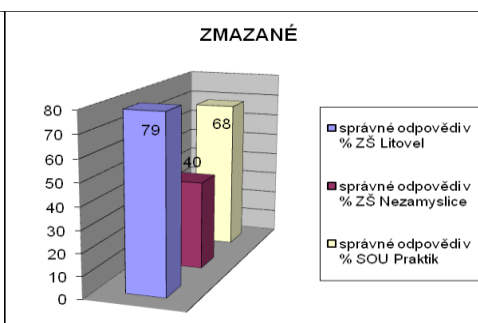
Graf č. 36

Smotané

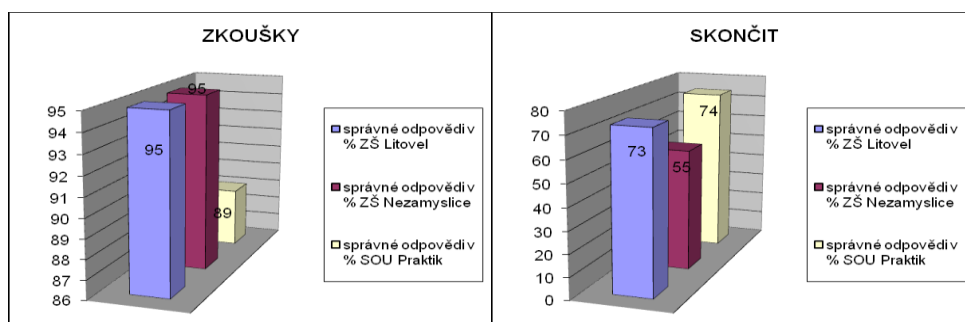
graf č. 37

zmazané

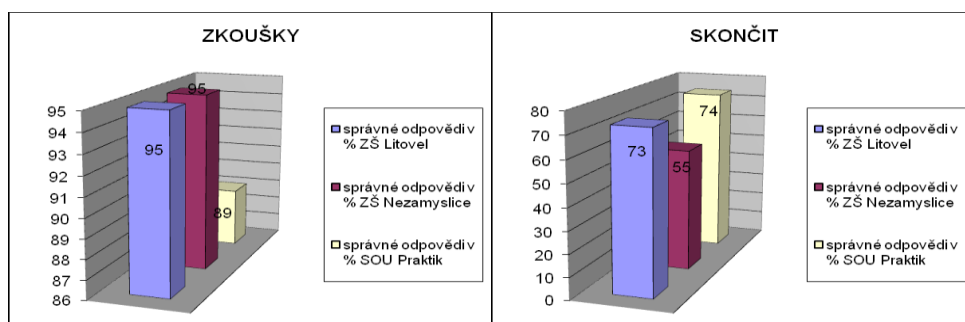
Graf č.38

Zkoušky

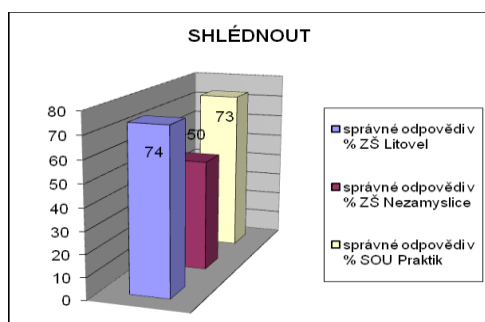
Graf č. 39

Skončit

Graf č.40

Shlédnout

Některé výrazy můžeme psát s předponou *s-*, i s předponou *z-* (graf č. 32). Mezi nimi je však zřejmý významový rozdíl (*sběh lidí* - *válečný zběh*). V tomto případě předpona *s-* naznačuje směřování dohromady. Studenti SOŠ Praktik určili výraz *sběh* nejlépe (79 %), v Litovli pak 69 % žáků vybralo správnou alternativu, v Nezamyslicích 45 % žák.

Předponu *z-* píšeme u sloves prostě dokonavých (graf č.33), která jsou utvořena ke slovesům nedokonavým (*bít* - *zbít*, *pozorovat* - *zpozorovat*). Zde si žáci ve většině případů s výrazem poradili: v Litovli odpovědělo správně 89 % žáků, v Nezamyslicích 70 % žáků, v Olomouci 79 % žáků.

V případě výrazu zpráva (graf č.34) lze užít alternativy *s-* i *z-*, jedná se o dvojice slov různého významu (*novinová zpráva – okresní správa*). Výraz *zpráva* nelze považovat za problematický, žáci byli úspěšní téměř v 80 %. Nízká chybovost je nejspíše ovlivněna tím, že žáci se se slovem často setkávají v každodenním životě. 84 % dosáhli studenti Praktik Olomouc, 80 % žáci z Nezamyslic a 79 % žáci z Litovle.

Podstatné jméno *sleva* (graf č. 35) je spojeno slovesem *slevit* (*slevit z ceny*), zatímco *zlevit*, učinit levnějším, jedná se tedy o změnu stavu. Přídavné jméno *zlevněný*, neboli mající nižší cenu, je spjato s adjektivem *levný*. V Litovli odpovědělo správně 53 % žáků, v Nezamyslicích 20 % žáků, v Olomouci 37 % žáků.

Ve slově *smotaný*, ve významu stočený do klubíčka, píšeme *s* (graf č. 36). Je možno však použít výrazu *zmotat*, a to ve významu poplést, zmást. Z grafu je patrné, že žáci z Nezamyslic nechybovali v jediném případě. Studenti Praktik Olomouc a žáci z Litovle byli procentuálně stejně úspěšní (84 %).

Ve slově *smazaný/zmazaný* (graf č. 37) lze užít obou možností, které se odlišují významovým rozdílem. Píšeme *zmazané* tenisky (umazané) i *smazaná* tabule (mazaním setřena, ve významu směřováním shora dolů nebo z povrchu pryč). Žáci z Litovle napsali daný výraz nejlépe (79 %), studenti Praktik Olomouc dosáhli 68 %, žáci Nezamyslic pak jen 40 %.

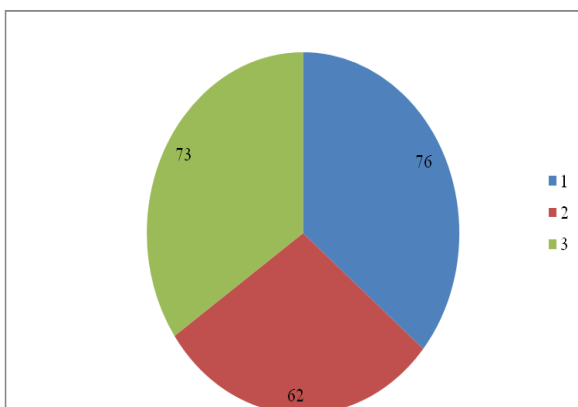
Z grafu č. 38 je zřejmé, že výraz *zkoušky* pro žáky nebyl obtížný. Litovelští i nezamysličtí žáci dosáhli 95 % úspěšnosti, studenti Olomouce 89 %.

Z grafu č. 39 lze vyčíst, že litovelští žáci měli podobnou úspěšnost jako studenti z Olomouce (73%, 74 %), zatímco žáci z Nezamyslic byli úspěšní v 55 %. Slovo *skončit* bylo tedy zaznamenáno jako problematické,

V tomto případě (graf č. 40) je opět možné užit předpony *s-* i *z-*. *Shlédnout* píšeme, když máme na mysli podívat se z vrchu dolů, *zhlédnout* ve významu zpozorovat či vidět. Výraz určilo správně 74 % žáků v Litovli, 50 % žáků v Nezamyslicích a 73 % žáků v Olomouci.

Graf č. 41

Graf celkové úspěšnosti

- Litovel (76 %)
- Praktik (73 %)
- Nezamyslice (62 %)

Z tabulky č.4 je patrné, že u všech sledovaných skupin se nejméně chyb objevilo ve výrazech: *zbít*, *zpráva*, *smotané*, *smazaná* a *zkoušky*.

Slova *zbít*, *smotané*, *sběh* lze odvodit z pravidel o psaní předpony *s-/z-*, u výrazů *zpráva* a *zkoušky* je třeba si správnou podobu zapamatovat.

Problematickým slovem pro všechny pozorované skupiny byl výraz *zlevněné*. Žáci mají nejspíše tento výraz zafixovaný od slova *sleva*.

Psaní předpon *s-/z-* nejlépe zvládli studenti 4. ročníků víceletých gymnázií, kteří získali

91,2 % za správné odpovědi. Naopak mezi nejslabší skupinu řadíme žáky 9. ročníků ZŠ, kteří výrazně chybovali v deseti z patnácti výše uvedených jevů. Žáci 9. ročníků získali v celkovém součtu sledovaných jevů pouze 75,2 % za správné odpovědi. U psaní předpon *s-/z-* se žáci/studenti dopouštěli chyb buď na základě odlišné výslovnosti slova, nebo z důvodu neznalosti základního pravidla.

5.6 Pravopis velkých písmen

V tomto cvičení se vyskytovalo 11 slovních spojení, které byly zaznamenány velkým tiskacím písmem. Žáci měli za úkol zakroužkovat správnou variantu. Snažili jsme se vybrat ta slovní spojení, se kterými se žáci už setkali, např. v hodinách dějepisu či zeměpisu. V textu jsou zařazeny názvy zeměpisné, názvy organizací a dokumentů, svátků či památných dnů.

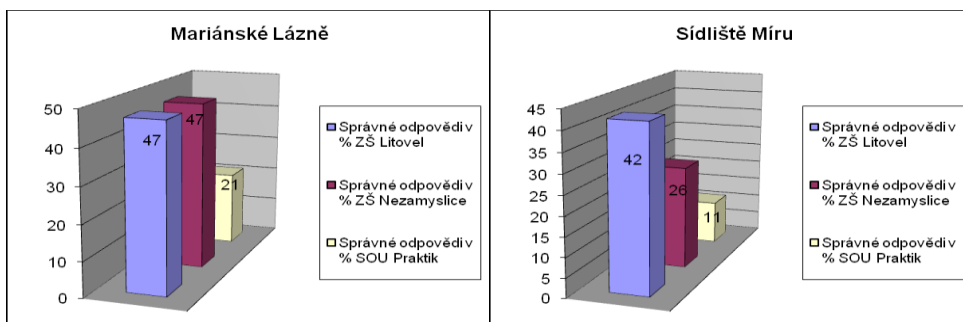
Ve cvičení se vyskytují názvy jednoslovné (*Advent, Dušičky, Ostravsko*) i víceslovné (*Mariánské Lázně, Sídliště Míru, Kunětická hora, pražský byt, františkáni a jezuité, Vánoce a Velikonoce, střední Evropa, Organizace spojených národů, Základní škola v Olomouci, Zákoník práce, hotel U Modré hvězdy*)

Cílem bylo zjistit, které typy vlastních jmen jsou pro žáky nejobtížnější. Průzkumu se účastnilo 57 žáků.

V tabulce č. 5 jsou výsledky jednotlivých typů vlastních jmen zaznamenány v procentech.

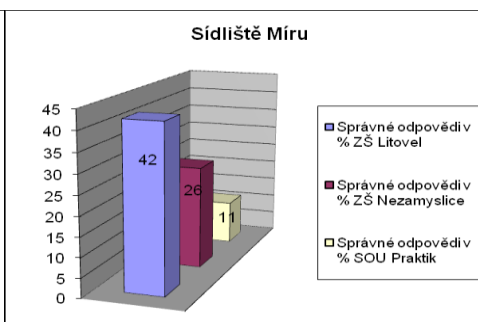
Graf č. 42

Mariánské Lázně

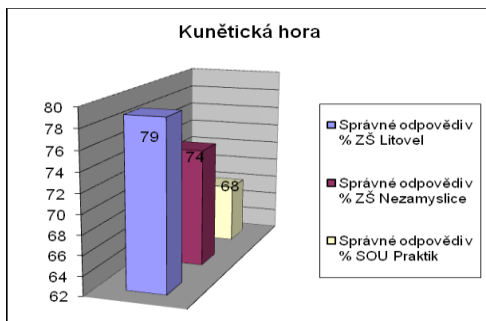
graf č. 43

Sídliště Míru

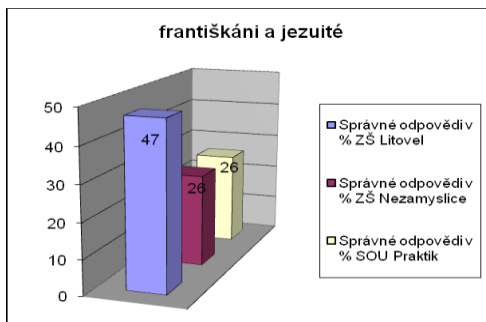
Graf č. 44

Kunětická hora

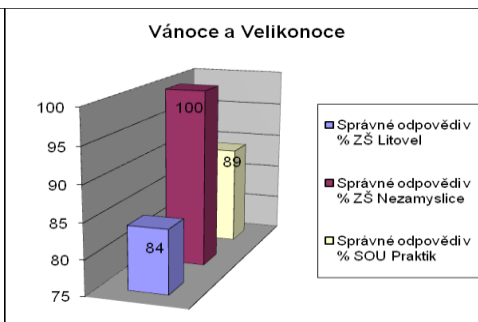
Graf č. 45

Františkáni a jezuité

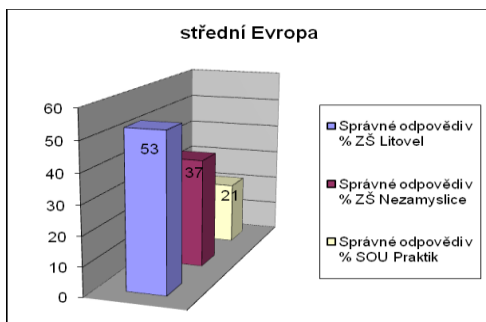
graf č. 46

Vánoce a Velikonoce

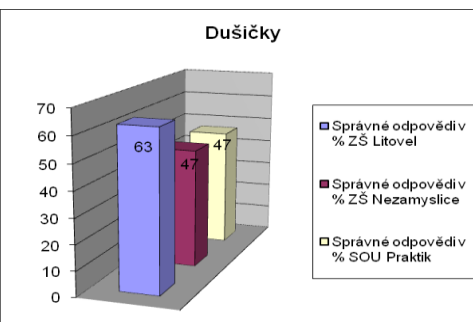
Graf č. 47

střední evropa

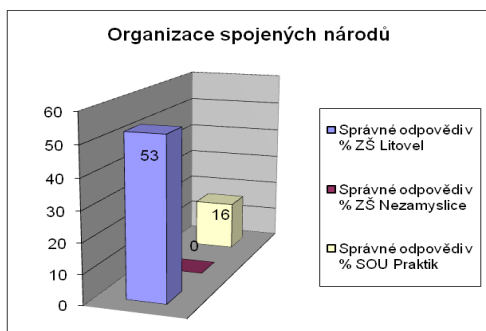
graf č. 48

Dušíčky

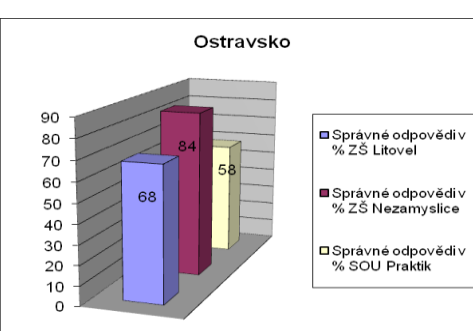
Graf č. 49

Organizace spojených národů

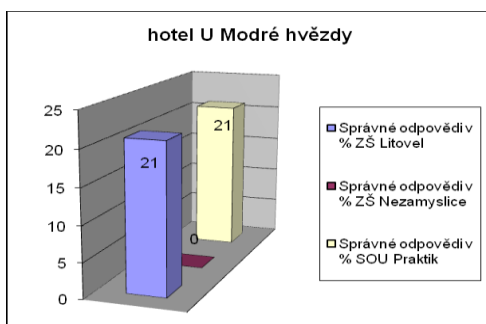
graf č. 50

Ostravsko

Graf č. 51

hotel U Modré hvězdy

Ve víceslovných názvech píšeme u všech slov velká písmena (graf č.42). U některých pojmenování mohou vzniknout pravopisné potíže, protože žáci nemusí znát oficiálně stanovenou podobu názvu (např. *Mariánské Lázně – lázně Teplice*). Výraz lze považovat za problematický, na Praktiku Olomouc byla úspěšnost stejná jako v Nezamyslicích (47 %) v Nezamyslicích dokonce jen 21 %.

Ve víceslovných názvech píšeme u všech slov velká písmena (v několikaslovných názvech osad, tj. měst, jejich částí a čtvrtí, vsí, sídlišť aj.). Pokud je výraz *sídliště* součástí oficiálního názvu, píše se toto slovo s velkým písmenem (graf č. 43). Velké písmeno píšeme vždy, jestliže následuje výraz ve 2.p, pokud není součástí názvu, píšeme malé písmeno. V tomto případě odpovědělo správně 42 % žáků z Litovle, 26 % žáků z Nezamyslic a 11 % žáků z Olomouce.

U vlastních názvu tohoto typu píšeme s velkým písmenem pouze u přídavného jména (graf č. 44). Žáci z Litovle byli úspěšní v 79 %, žáci z Nezamyslic v 74 %, z Olomouce v 68 %.

S malým písmenem píšeme příslušníky náboženských vyznání a mnišských řádů, členů politických stran, spolků apod. Jak graf č. 45 napovídá, výraz *františkáni a jezuité* byl pro žáky obtížný. V Litovli odpověděla správně necelá polovina třídy (47 %), v Nezamyslicích i v Olomouci pouze čtvrtina třídy (26 %).

V určitých typech textů se lze setkat s výrazem *vánoce* či *velikonoce* (graf č. 46). Vzhledem k jejich významnému postavení se v Pravidlech českého pravopisu od roku 1993 kodifikuje psaní s velkým písmenem. Výraz *Vánoce* a *Velikonoce* nelze hodnotit jako problematický, v Nezamyslicích všichni žáci napsali výraz bezchybně, v Litovli byli žáci úspěšní v 84 %, v Olomouci v 89 %.

Ve slovním spojení *střední Evropa* píšeme malé s (graf č.47), neboť přídavná jména nejsou součástí zeměpisného názvu. Žáci, jenž chybovali, napsali výraz *střední*

s velkým písmenem. V Litovli byli úspěšní v 53 %, V Nezamyslicích v 37 %, v Olomouci v 21 %.

Dušičky jsou významným památným dnem v našem kalendáři, píšeme proto velké písmeno. Z grafu č. 48 je patrné, že *Dušičky* nejsou pro žáky tak často užívaným pojmem jako jsou např. *Vánoce* či *Velikonoce*. V Litovli byli žáci úspěšní v 63 %, v Nezamyslicích i v Olomouci neodpověděla správně ani polovina třídy. (47 %)

V souslovných vlastních jménech píšeme zpravidla velké písmeno jen u prvního slova. Slovní spojení *Organizace spojených národů* lze považovat za obtížné. Jak je z grafu č. 49 patrné, ani jeden žák z Nezamyslic nenapsal výraz správně. V Litovli byli žáci úspěšní v 53 %, v Olomouci v 16 %. Chybující žáci psali *Organizace spojených národů* velkými písmeny.

Za vlastní jména považujeme i výrazy označující město a jeho blízké okolí. V jednoslovných názvech píšeme počáteční písmeno velké (graf č. 50). Litovelští žáci byli úspěšní v 68 %, nezamysličtí v 84 %, studenti z Olomouce pak v 58 %.

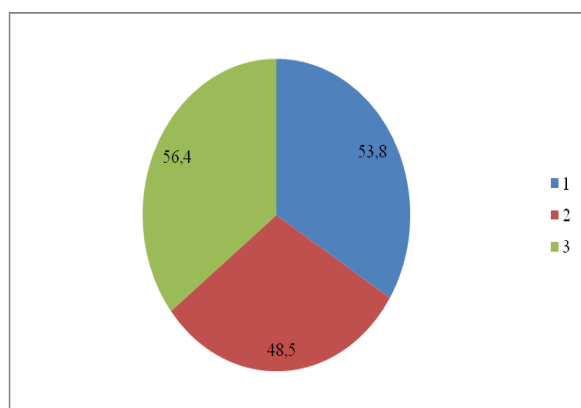
V případě, že jména ulic, domů, mostů, parků apod. začínjí předložkou, píšeme s velkým počátečním písmenem nejen vlastní jméno, ale i případnou předcházející předložku, kterou název začíná a která je jeho součástí (graf č. 51). Z grafu je patrné, že slovní spojení *hotel U Modré hvězdy* bylo pro žáky nesnadné. V Nezamyslicích si se spojením neporadil ani jeden žák, v Litovli i Nezamyslicích byla úspěšnost stejná, správně odpověděla jen pětina třídy. (21 %)

Tab. č. 5: Srovnání počtu chyb v prověřovaných slovech v jednotlivých třídách

ZKOUMANÝ JEV	Správné odpovědi v %		
	ZŠ		SOU
psaní velkých písmen	Litovel	ZŠ Nezamyslice	Praktik
Mariánské Lázně	47	47	21
Sídliště Míru	42	26	11
Kunětická hora	79	74	68
františkáni a jezuité	47	26	26
Vánoce a Velikonoce	84	100	89
střední Evropa	53	37	21
Dušičky	63	47	47
Organizace spojených národů	53	0	16
Ostravsko	68	84	58
hotel U Modré hvězdy	21	0	21

Graf č. 56

Graf celkové úspěšnosti

- Praktik (56, 4 %)
 - Litovel (53, 8 %)
 - Nezamyslice (48, 5 %)
-
- Psaní velkých písmen je složitá součást lexikálního pravopisu. Těžko zde uplatňujeme obecná pravidla či poučky, v některých případech nelze správně určit způsob psaní bez předchozí věcné znalosti, tzn. zda daný název je popisný či oficiální.
 - Ačkoli nová Pravidla z roku 1993 částečně upravila psaní velkých a malých písmen, stále není v některých případech jejich použití zcela jednoznačné.

6 Možné příčiny chyb ve zkoušených pravopisných jevech

- **Y v předponě**

V některých případech žáci nerozeznali předponu *vy-*. Neprávem pak prosazují pravidlo, že ve *slově x* píšeme po *v* měkké *i*, protože se nejedná o tzv. *vyjmenované slovo* ani o slovo s ním příbuzné. Menší potíže žákům dělá poznat předponu v takových slovech, ve kterých jim při pokusném oddělení skupiny *vy-* zůstane známé slovo.

- **I/y v slovních základech**

- **i/y v koncovkách podstatných jmen**

Žáci se vždy neřídí příslušným tvarem vzoru, proto vznikají chyby. Často se rozhodují o psaní *i/y* jen na základě zjištění rodu (a životnosti), pádu nebo čísla. Mnoho chyb vzniká proto, že žáci zařazují všechna maskulina ke vzoru „pán“, neživotná ke vzoru *hrad*, feminina ke vzoru *žena*, neutra ke vzoru *město*. Lze říci, že uvedené vzory jsou dominantní.

Chyba v koncovce *drahokamy* může být způsobena tím, že žáci v zakončení *-ami/-amy* vidí koncovku *-ami*, o které ví, že se píše s měkkým *i*.

- **i/y v koncovkách sloves v přítomném tvaru**

Chyba se vyskytla pouze ojedinele u tvaru *neví*, lze ji nejspíše přičíst vlivu psaní předpony *vy-*.

- **i/y v koncovkách přičestí**

Nejčastější chyby v koncovkách přičestí způsobilo chybné určení podmětu.

- **Mě/mně**

Žáci se nejspíše řídili zjednodušeným pravidlem, že *mně* se píše tam, kde je v příbuzném slově *n*. Mnoho žáků si při psaní slova *ohromně* neuvědomili základní slovo *ohromný*, nýbrž jen příbuzné slovo *ohromit*.

- **Předpony s-, z-, vz-**
- **Zdvojené souhlásky**

Psaní zdvojených souhlásek činí žákům potíže, protože je v rozporu s výslovností. Někteří žáci si neuvědomují utvoření daného slova.

- **Velká a malá písmena**

Případy zařazené v našem cvičení činily žákům potíže. Nutno podotknout, že chyby, které se objevily v psaní vlastních jmen a názvů, je třeba vidět v souvislosti se znalostmi věcnými, nejen v neznalosti pravidel o psaní počátečních písmen.

6.1 Shrnutí o příčinách chyb a hlavních obtížích

Příčinou chyb jsou nedostatky v jazykové přípravě žáků. Jedná se o neuspokojivé znalosti z tvoření slov, z tvarosloví, ze skladby. Žáci často nepoznají, ve které části slova se pravopisný jev vyskytuje, nerozlišují způsob utvoření slova ve spojení s jeho sémantickou stránkou.

Jedním z důvodů, proč žáci chybují, jsou nedostatky v pravopisné přípravě žáků. Žáci neznají pravopisná pravidla, žáci neví, čím se mají v kterém případě řídit. Na vině může být neznalost náležitého metodického postupu.

Neblaze působí i věcná neznalost. Žák např. neví, zda *střední Evropa* je skutečně název konkrétní části území či se jedná o obecný pojem.

Ve většině případů se žáci rozhodovali mezi dvěma možnostmi (mezi *i-y*, *n-nn*, *s-z*, mezi malými písmeny atd.). Z toho vyplývá, že žáci mohou mít v případě neznalosti poloviční naději na úspěšné rozhodnutí.

V diktátu je nutno brát v úvahu omezené množství času na promyšlení jevu. Některé chyby mohly vzniknout z nervozity, zvláště pak u jevů, jejichž psaní ještě není řádně zautomatizováno.

6.2 Závěr

V předchozích kapitolách jsme uvedli jednotlivé počty chyb, které se týkali daných pravopisných jevů. Nyní se pokusíme výsledky průzkumu shrnout.

Negativní vliv na výsledky mohla mít neznalost pravopisných zásad. Je však možné, že špatné výsledky mohly být zapříčiněny anonymitou dotazníku.

Velký počet cvičení mohl mít vliv na chybovost, je možné, že v závěru mohli mít žáci 7. tříd ZŠ a 3. ročníku SOŠ problémy s koncentrací. U studentů 3. ročníku SOŠ je nutno brát v potaz, že průzkum byl učiněn v pátek šestou hodinu (12:35-13:20)

Zajímavé je zjištění, že nejlépe se umístili žáci 7. tříd v Litovli. Předpokládali jsme, že starší žáci (studenti SOŠ Praktik), budou mít lepší znalosti a to především z důvodu postupného upevnění pravopisných jevů.

Nejhorší výsledky měli žáci z Nezamyslic. Doufejme, že se jejich nedostatky odstraní na středních školách.

Návrh na zlepšení současného neuspokojivého stavu

Z hlediska žáků i učitelů by zjednodušení pravopisných pravidel nepochybně znamenalo značnou úlevu. Jedná se především o zjednodušení pravopisu *i/y* po obojetných souhláskách, psaní velkých a malých písmen, cizích slov, předložek *s-* a *z-*. Jedná se o jednotlivé případy, které si běžný uživatel jazyka (žák) může jen těžko odůvodnit.

Pro žáky však byly problematické i jevy, které se dají mluvnicky odůvodnit. Chybovali i v psaní koncovek *i/y* v příčestí minulém. Pro některé žáky může být nejasné rozhodování se pouze podle rodu podmětu, protože při psaní koncovky stejného podmětu vyjádřeného pouze podstatným jménem se neřídíme jen rodem, ale i vzorem (*Na pastvinách se rozpínaly malebné horské vsi*).

Pravidla jsou tedy pro žáky matoucí, na jejich neuspokojivých výsledcích však může mít vinu i pravopisné vyučování. Pravopis by pro žáky měl být především systematický.

Lepších výsledku lze dosáhnout změnou přístupu k pravopisnému vyučování. Paradoxně omezit množství učiva, ale zaměřit se více na jeho upevnění v systému. Nedostatky se jinak hromadí a nové učivo neumožňuje věnovat důkladnou pozornost základním vědomostem.

K ovládnutí pravopisných dovedností by mohla napomoci i cílená motivace (žáci např. opraví text pro školní noviny či vymyslí zábavné pravopisné cvičení pro jinou třídu) Problematika pravopisných jevů patřila a patří k těm nejobtížnějším. Ovládat správně český pravopis není záležitost několika dní, nýbrž se jedná o dlouhodobý proces.

POUŽITÁ LITERATURA

BRABCOVÁ, R. a kol. *Didaktika českého jazyka*. Praha: SPN, 1990. 183 s. ISBN 80-04-24251-0.

ČECHOVÁ, M.; STYBLÍK, V. *Didaktika češtiny*. Praha: SPN, 1989. 251 s. ISBN 80-04-22439-3.

ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština řeč a jazyk*. Praha: ISV Praha. 1996.

DOLEJŠÍ, P. *Základní pravopisné jevy a pravopisná pravidla s podrobným výkladem českého pravopisu*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2006. 177 s. ISBN 80-86480-80-1.

DVOŘÁKOVÁ, Z.; ONDÁŠKOVÁ, K.; STYBLÍK, V. *Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 6.ročník základní školy*. 1998.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HARTMANOVÁ, V. a kol. *Pravidla českého pravopisu*. 6. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004. ISBN 80-7289-027-1.

HARTMANOVÁ, V. *Psaní velkých písmen pro 7.-9. ročník a studenty středních škol*. Brno: Nová škola, 1999. 48 s. ISBN 80-7289-027-1.

HAUSENBLAS, K. – KUCHARŤ, J. *Čeština za školou*. Praha: Panorama Praha, 1979. 482 s. ISBN 11-075-79.

HAUSENBLAS, O. *Vrátíme smysl hodinám češtiny?* Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. 51 s. ISBN 80-86039-39-0.

HAUSER, P.; KLÍMOVÁ, K.; KNESELOVÁ, H.; MARTINEC, I. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 139 s. ISBN 978-80-210-4244-5.

- HAUSER, P.; KNESELOVÁ, H.; ONDRÁŠKOVÁ, K. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ – Díl I.*, Brno: Masarykova univerzita, 1998. 50 s. ISBN 80-210-1035-5.
- HAUSER, P.; KNESELOVÁ, H.; ONDRÁŠKOVÁ, K. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ – Díl II.*, Brno: Masarykova univerzita, 1998. 87 s. ISBN 80-210-1041-X.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981. 246 S. ISBN 80-7168-55.
- HRDLIČKOVÁ, H; KLÍMA, I. *Český jazyk pro 8. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*, Praha: ALTER, 2000. 173 s. ISBN 80-7245-011-5.
- KALANDRA, F; ONDRÁŠKOVÁ, K; STRAKOVÁ, H. *Pravopis nejen pro školu I*, Brno: Masarykova univerzita, 2004. 182 s. ISBN 80-210-3567-6.
- KROBOTOVÁ, M; JODASOVÁ, H. *Základy českého pravopisu a pravopisná cvičení*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 96 s. ISBN 80-244-0511-3.
- SGALL, P. HRONEK, P. *Čeština bez příkras*. Praha: H&H, ISBN 80-85467-29-1.
- ŠRUT, P; LUKEŠOVÁ, B; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 7*, Praha: Scientia, 2000. 199 s. ISBN 80-7183-205-7.
- STARÝ, Z. *Psací soustavy a český pravopis.*, Praha: Karlova Univerzita, 1992. 157 s. ISSN 00567- 8269.
- STYBLÍK, V. *Problém reformy českého pravopisu z hlediska školy*. Praha: Zprávy výzkumného ústavu pedagogického, 1966, 98 s. ISBN 14-566-66.
- TEJNOR, A.; HLAVSA, Z. *Český jazyk pro střední odborné školy a studijní obory středních odborných učilišť všech typů*, 1999, 278 s. ISBN 80-85937-30-1.
- ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ MU . *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 799s. ISBN 80-7106-134-4.
- ZAJÍČKOVÁ, V. ; DRAHOŠOVÁ, L. *Didaktická příručka z českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. 52 s. ISBN 22410320007.

PŘÍLOHY

- 1. Diktát** (Nadiktuju, poté požádám žáky, aby mi pod cvičení napsali název knihy, ze které ukázka pochází, případně autora)

Aby mohl planetu opustit, využil, myslím, tahu divokých ptáků. Ráno před odchodem dal planetu pěkně do pořádku. Pečlivě vymetl nevyhaslé sopky. Dvě byly v činnosti. A bylo to ohromně pohodlné, když bylo potřeba ráno ohřát snídani. Měl také jednu vyhaslou sopku. Ale vždycky říkával: „Člověk nikdy neví! a tak vymetl i tu vyhaslou. Jsou-li sopky dobře vymeteny, hoří mírně a pravidelně, nevybuchují. Sopečné výbuchy jsou jako oheň v krbu. Na naší Zemi jsme ovšem příliš malí, abychom si mohli vymetat sopky. Proto nám způsobují řadu nepříjemností.

- 2. Doplň chybějící písmena**

Ro...lobený člověk, pů...itr piva, mě...á houska, mě...oulinký polštář, slo....í mládě, muž byl vi...en, bezstarostné dět...ví

- 3. Doplňte -i/- y:**

Oči jí nadšením svítily jako drahokam_.

Podpatky u dětské obuv_ by měly být co nejnižší. V údol_ mezi skalam_ si razí cestu dravá řeka. Navázal obchodní styky s několika Francouz_, Ital_ a Španěl_. Zákazník

zaplatil hotovými peněz_. O vítěz_ se rozhodlo už po první třetině. Chovat pštros_ není nic snadného. V těchto skvostných zahradách žili bílí páv_. Nikdy nevěřila na anděl_.

4. Podtrhni ze dvou nabízených možností tu správnou.

sběh/zběh lidí na nádraží

zbít/sbít úhlavního nepřítele

aktuální novinová zpráva/správa

zlevněné/slevněné ponožky

smotané/zmotané klubičko vlny

zmazané/smazané tenisky od bláta

maturitní zkoušky/skoušky

skončit/zkončit včas

shlédnout/zhlédnout z rozhledny na krásnou krajinu

5. Ve cvičení zakroužkuj jenom velká písmena:

MARIÁNSKÉ LÁZNĚ, SÍDLIŠTĚ MÍRU, KUNĚTICKÁ HORA, PRAŽSKÝ BYT,
FRANTIŠKÁNI A JEZUITÉ, ADVENT, VÁNOCE A VELIKONOCE, STŘEDNÍ
EVROPA, DUŠIČKY, ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ, ZÁKLADNÍ ŠKOLA
V OLOMOUCI, ZÁKONÍK PRÁCE, OSTRAVSKO, HOTEL U MODRÉ HVĚZDY

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Dubová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Milena Krobotová, CSc.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	K nácvičku pravopisných dovedností žáků 2. stupně
Název v angličtině:	To practise ortographical knowledge of second grade
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na zjištění a srovnávání pravopisných znalostí žáků 7.ročníků základních škol a studentů 3.ročníků středního odborného učiliště v Olomouci.
Klíčová slova:	pravopis, pravopisné učivo, principy pravopisu, funkce pravopisu, pravidla pravopisu, pravopisné jevy, pravopis lexikologický, pravopis morfologický, pravopis syntaktický, pravopisná cvičení, diktát, hodnocení
Anotace v angličtině:	This diploma thesis deals with comparing of the knowledge of the orthographical curriculum of 7 th grade basic schools pupils of 3 th grades of High school in Olomouc. Knowledge of the orthographical curriculum are validated, evaluated and compared.
Klíčová slova v angličtině:	orthography, orthographical curriculum, knowledge of the orthography, Function of orthography, the rules of orthography, lexical orthography, morphological orthography, syntactical orthography, orthographical practice, dictate, evaluation

Přílohy vázané v práci:	Diktát, dotazník
Rozsah práce:	76 s.
Jazyk práce:	čeština